

VABADUSSÕJA TÄHISTEL

7

Õppursõdur J. Kirsipuu Vabadussõjas.

JUULI

» 1938 «

Ü. K. EESTI RAHVAPANK

TALLINNAS, S. KARJA NR. 19

TELEFON 425-55

*Toimetab kõiki pangaoperatsioone
nii liikmetega kui ka võõrastega*

Ostab ja müüb

välisraha ja igasuguseid kindlaprotsendilisi väärtpabereid

„POLARIS“

EESTI KINDLUSTUS-A.-S.

võtab vastu järgmisi

KINDLUSTUSI

ELU-, TULE-, MURDVARGUSE-, VEO-, VÄÄRT-
SAADETE-, KASKO- (LAEVAKEREDE) JA KLAASIKINDLUSTUSI.

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ületavad
Kr. 1.000.000.—

Seltsi asutamisest peale on kahjude eest väljamaksetud üle Kr. 5.500.000.—. Soliidne edasikindlustus!
Kahjud likvideeritakse viivitamata!

Juhatus asub Tallinnas, Vana Viru 12. Kõnetraat 426-66. Telegrammi-aadress: „Polaris“. Osakond asub Tartus, Suur Turg 11. Kõnetr. 6-75.
Esindajad kõigis linnades ja maakohtades.

VABADUSSÕJA TÄHISTEL

JUULI 1938

NR. 7 (22)

Vastutav- ja tegevtoimetaja — kolonelleitnant O. Kurvits VR I/3.

Väljaandja — Vabadussõja Mälestamise Komitee.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Viru 13—4. Tel. 477-20/195 ja 477-20/158. Postkast 286.

Posti jooksev arve 625.

Hlmub kord kuus. Tellimishind 1938. a.: aasta peale — Kr. 4.—; ½ aastaks — Kr. 2.—; ¼ a. Kr. 1.—; üksiknumber 35 senti. 1936. ja 1937. aastakäigud kokku (15 numbrit) Kr. 4.50.—. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

Kui algasid rahuläbirääkimised.

See oli 1919. aasta hilissügisel. Meie kangelaste sangarlik võitlusind oli kindlustanud meile olukorra, et võisime julgelt loota eduka võitluse jätkamisele. Irboska rindel suudeti viimase õnnestunud pealetungiga hävitada vaenlase poolel asuvad hooned, mida kasutati vägede koondamiseks, mistõttu vaenlasel osutus hiljem raskeks alustada suuremat jalaväe pealetungi, kuna puudus võimalus enam-vähem märkamatuult ja segamatuult tuua siia uusi suuremaid väüksusi.

Eesti vastupanu murdmiseks alustasid enamlased oma viimast pealetungi Narva rindel. Irboska rindele tõid punased aga seevastu juurde kahureid. Kuna tavaliselt meie patareid vastu Irboska rindel Senno lähedal opeereris enamasti üks vaenlase patareid, tõid enamlased ühel varahommikul meie vastu korraga kolm patareid ja avasid marutule.

Meie ees mõnesaja meetri kaugusel asetsev Podramje küla, mis kogu sõja kestel oli säilinud enam-vähem elamiskõlbuliseks, nii et isegi kohalikud elanikud olid jäänud paigale, hävitati viimaks. Nagu teati kõnelda, olevat pooled elanikud hukunud seal tol saatuslikul päeval. Enamlased hoidsid oma patareid niisuguses kauguses, et nad küll võisid tulistada meie jalaväe kaevikuid, kuid meie kahurid ei ulatanud neid laskma. Kaks suurtükki läksid

meil puruks, kui tahtsime tulistada vaenlase patareid Stankii juures. Loomulikult tegi selline olukord südame raskeks, kuna Podramjes asetseval Soomusrongide Diviisi Tagavarapataljoni osal oli seisukord väga raske.

„Pange ometi nende patareid vaikima,“ palus telefoni teel leitn. Rebane. Kuid see polnud meie võimuses. Kuna aga kindlasti võis oletada, et Irboska rindel pole oodata suuremat jalaväe pealetungi, siis polnud mõtet seista enamlase marutule all, ja tõmmati mehed tagasi.

Mõne päeva pärast lakkas Stankii külas asetsev venelaste patareid meie piirkonna tulistamist. Ta laskis kaugele paremale ja vasakule, mitte aga oma ette. „Vastutasuks“ ei tülitanud meie ka enamlasi mitte, nii, et saadi maitsta seda omapärast „vaherahu“.

Meie sangarite imetletav vahvus Narva all suutis lõpuks enamlasi veenda oma püüete asjatuses. Hakati sobitama rahu.

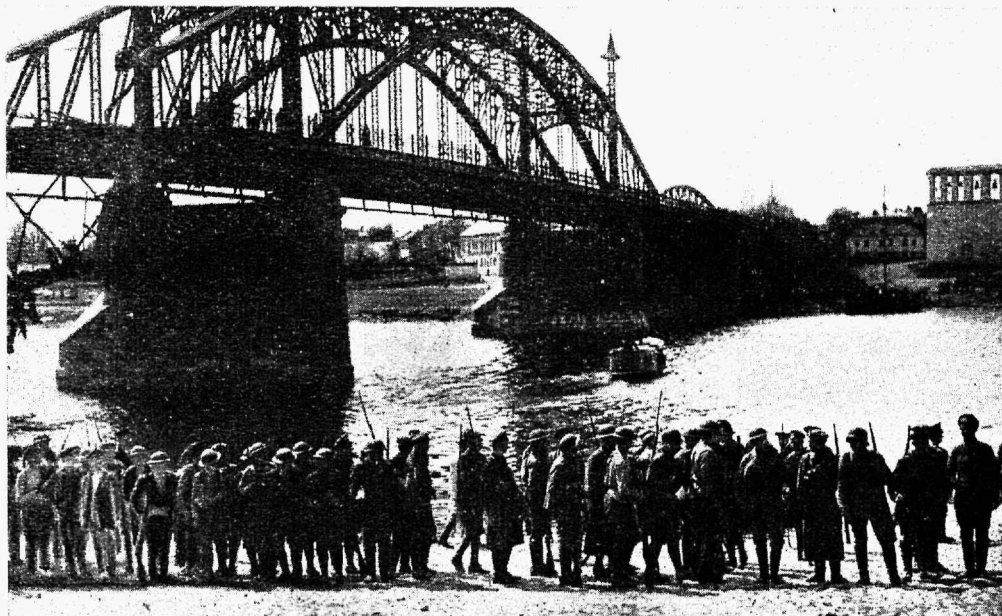
Kuidas neid radiogramme vahetati ja läbirääkimisi alustati, seda meie muidugi ei teadnud, kuid ühel hommikul helistas meie piirkonnas asetseva 7. polgu III pataljoni ülem ning palus tulla kaasa enamlaste parlamentööre vastu võtma Riia-Pihkva kivitee ääres asetseva Teševitsa küla juures.

Sõitsime koos lipnik Leoke'lega Petšiki külla ja sealt koos pataljoni ülemaga otse

üle lageda põllu eelkaevikute juures asetseva väikese majakese suunas. Kõik oli vaikne; polnud kuulda ainustki püssipauku. Tundus, et on lähenemas sündmused, mis võivad tuua muutust olukorda, et kord tõesti võib saabuda ka rahu. Pataljoni ülemaal oli väike, kuid väga tubli jooksupaue „sibirjäk“, nii et mul tuli sundida oma halli talle järele jõudmiseks. Selle majakese juures asusid meie ja vaenlase kaevikud nii-võrd üksteise lähedal, et võidi üksteisega isegi juttu ajada ilma pead välja pistmata. Kuid ajas oli täpselt kokkulepitud, ja kui enamlaste parlamentöörid nägid, et meie

Ma tähendasin, et meil jätkub veel küllalt jõudu ja tahet võitluse jätkamiseks ja kui nüüd rahust midagi ei peaks välja tulema, siis võivad nad olla kindlad, et meie suudame sõdida veel kaua, nende sõdurid, nagu meile hästi teada, on aga tõesti tüdinunud ja seepärast tahavadki nad rahu.

Palusime mehi vaid oodata, kuni saabub sõiduk, millega nad sõidutame edasi diviisi staapi, telefoniliini sissetõmbamist meie ei tea aga lubada. Lätlane tegi veel mitu katset ja tahtis olla igati „oma mees“. Pidime kõige selle juures olema äärmiselt ettevaatlikud oma jutuaajamises, et mitte

Kuperjanovi partisanid Pihkva vallutamisel 25. V 1919. a. Velikaja kaldal.

jõudsime kohale ja astusime majja, tulid nad ka kohe üle ja ilmusid tuppä.

Neid oli kaks. Mõlemad, nagu nad seletasid, juba tsaariaegsed ohvitserid. Kandsid vene kaitsevärvi ohvitserisineleid ilma õlakuteta. Lühem ja veidi vanem mees oli venelane, kes üldse rääkis vaid mõne sõna. Noorem, pikakasvuline lätlane oli aga väga jutukas ja tahtis meile „auku pähe rääkida“. Kõigepealt, et nad saaks kohe luua ühe telefoniliini, mille kaudu neil oleks võimalus olla otseühenduses suuremate ülemustega Pihkvas, mille tõttu läbirääkimised edeneksid seda kiiremini! See juures ei jättnud lätlane mitmel korral toonitamata, et teie ju nagunii ka enam sõdida ei taha, nagu meiega.

võimaldada neile vajalikke luureandmeid. Viimaks jõudis sõiduk kohale.

Vähe aega pärast seda saabus enamlaste esindaja Litvinov. Ta tuli üle sama Teševitsa küla juures. Meile anti käsk mitte tulistada kella 4—6 õhtul, millisel ajavahe-mikul pidi teostuma ületulek. Kuid kell oli sel õhtul ammu juba kuus läbi, kuid enamlaste esindajat polnud ikka veel näha. Otustasime siiski mitte veel avada tuld, sest vast ehk oli juhtunud mõni ootamatu takistus või viivitus. Kui siis umbes kell 6.30 hakkasid Pihkva poolt paistma autotuled, tundsid kõik teatud rahuldustunnet. Kumaliste ilmutustena keset vaikivat rinet lähenesid õhtuhämaruses autode tuled, Teševitsast lookledes Sennesse, sealt suundudes otse Irboska jaama. Surmtõsiselt jälgisid

soomusronglased ja teised jaama tulnud sõjaväelased autode saabumist. Ajaviitmatult läks Litvinov oma saatjaskonnaga vaguni, ja juba mõne hetke pärast tossutas rong minema.

Kui veelgi mõni aeg hiljem samas jaamas peatusid rahudelegatsiooni autod, oli

meeste meeleolu juba lõbusam. Joffe väljudes autost oma uhke habemega tuli sõdureilt tahtmatult hüüatus: „Batjuška!“ ja saidas nii mõnigi lõbus märkus ebatavaliste külaliste kohta.

A. V.

Punaste viimane kallaletung.

Kapten K. Keerdoja (Kerberg) VR 1/3.

Vääska operatsiooni lõppedes tuli 8. polgu I pataljon läbi pakase Narva tagasi, tõsi küll hõrenenud ridadega kuid rahuldustundega. Osaliselt meestel oli külmanud jalgu, minul olid põsenukid külmast võetud. Kasarmus paranes tuju ja oli võrdlemisi mugav vaadata õhtutel kahurite tulevilgatsusi taevavõlvil.

Teisel Jõulupühäl 1919. a. läks pataljon uuesti Dubrovkasse oma endistele seisukohadele. Olin tol ajal pataljoni ülema kohusetäitja. Linnast läbiminekul (asusime Siiversi kasarmuis) tuli vastu surnurong ja peatselt selle järele pulmarong. Minu veltveebel seletas kohe, et liinil saame meie sauna, kuid lõpeb kõik hästi. Ja nii see tuli.

Dubrovkas asus 1. rood oma endisele seisukohale, kaevikuisse raudteest kuni Dubrovka külani, edasi põhjapoole 3. ja 4. rood ja lõpuks Sala küla hommikupoole otsas, milline kolmest küljest oli punaste poolt ümbritsetud, 2. rood. 2. ja 4. roodu vahel, Sala küla ja metsavahelisel heina-

maal, oli tükk kaitseta frondiosa. Pataljoni staap asus Sala poolmõisasse. Varus Sala poolmõisas oli osa 1. raskekuulipilduja roodu. Sala küla Narvapoole osas asus 1. polgu roode. Sala küla oli nagu Dubrovkagi õige pikk küla (1,5 km) ja elanud võrdlemisi korras. Kõikjal olid olemas kaevikud ja varjendid. Samuti lookles liini ees traataed. Punased asusid Sala pooljaama eelses metsas; ka Dubrovka kõrtsi varemed olid nende käes; Dubrovka ja Sala küla vahelises metsas neid ei olnud, küll oli neid aga Luuga äärsetes külades. Pataljoni lõigu piirideks olid raudtee ja Luuga jõgi.

Esimene päev liinil oli võrdlemisi rahulik. Meeskond tutvus vastase vastsete kaevikutega, milliseid oli eriti rohkesti tekkinud Jamburgi maantee serva, kuid milledes päeval ei paistnud olevat erilist elu.

Õhtupoolikul ja eriti 27./28. detsembri ööl oli vastase pool kuulda patareide vedamise kolinat Sala küla suunast. Külma ilma tõttu kostis meieni selgesti rataste müra külmanud maal ja inimeste karjumine. Kuna

6. jal.-polgu 5. roodu IV rühma positsioonil Kustuli talu juures Lätis 1919. a. kevadel.

juba 27-mal oli märgata külades Luuga ääres vilkat liikumist, siis oli selge, et 28-mal on oodata tugevat kahurituld ja kallaletungi. Andsin sellepärast roodule käsu 27/28. dets. öösel juba varakult asuda kaevikuisse, kahuritule all mitte pista sealt pead, vaenlaste ahelikke lasta ligineda traattõkkele ja siis niita neid automaattulega. Öö jooksul täiendati tagavarad.

Hommikul, 28. detsembril algas Sala külale suurem kahuritule rünnak, mida mul Eesti sõjas on tulnud näha. Ligi 1,5 km pikkuses külas ei jäänud õhtuks ühtegi tervet maja, lumega kaetud maapind oli lausa must, Sala mõisa pargis oli maas lade mürkude kildudest murtuid oksid. Kaevikute ümbrus oli lausa küntud üles.

Kahuritulele järgnes jalaväe kallaletung mitmekordseis ahelikes, kusjuures kahurituli esialgu viidi üle tagalasse, kuid kuna jalaväe edasitung jäi tagajärjetuks, toodi tuli esijoonel kaevikutele uuesti tagasi.

Kõige kergemini pääsis Dubrovka ja Sala küla vahelises metsas olev rood (nummert täpselt ei mäleta, kas 3 või 4.), s. o. koht, mida meie kõige rohkem kartsiime. Ja seda selle tõttu, et punastel kuidagi ei õnnestunud omi ahelikke tuua läbi metsa — lagedal olid ahelikke taga raskekuulipildujad, metsas see viis nähtavasti ei andnud tagajärki. Oli kuulda metsas küll kisa ja karjumist, kuid meie traataiani, milline kulges mööda metsasihti, ahelikud välja ei tulnud, peale luure, milline meie tulega aeti tagasi. Varsti vaibus ka kära met-sas. Ka kahurituld see rood ei saanud.

Narva-Jamburgi maanteel kahurituli polnud eriti tugev ja ja sealsete kallaletungidega oldi juba niivõrd harjutud et neid enam suurelt ei pandud tähelegi. Pealegi olid seal raudteel meie soomusrongid, liinil patareide vaatluspunktid, nii et olukorda siin keegi kardetavaks ei pidanud. Kõik kallaletungid vaibusid siin peatselt suurte kahjudega punastele, ilma et meie suuremaid kahjusid oleks kannud. Vigastada sai ka punaste soomusauto, milline tuli nähtavale Jamburgi maanteel. Kogu minu tähelepanu oli pööratud 2. roodule Sala küla hommikupoelses otsas, kus kogu päeva kestis kahurituli. Telefoniside oli juba hommiku vara katkenud, nii et mingit teadet ei saanud sealt. Kui siis õhtul pärast tule vaibusid sõitsin Salasse, siis selgus järgmist:

Rood oli hommiku vara, esimeste kahuripaukudega asunud kaevikuisse ja püsinud nendes kogu päeva. Küla tagumises, Narvapoelses osas asetsev 1. polgu rood oli

peitnud end keldritesse ja selletõttu kannatanud suuri kaotusi — ühes ainsas keldris oli ühe mürsuga saanud surma 13 meest. Punased olid külale liginenud ahelikudena nii lõunast kui põhjast, kuid ahelikud, jõudes meie tuleni, olid heitnud maha ja lamunud kogu päeva lumes kuni õhtul roomasid tagasi. Suure kahuritule toetusel olid mõned ahelikud küla metsa ja Sala küla vahelisest lagendikust läinud läbi Sala küla tagumise osa peale, kus asus 1. polk, kuid olid sealt aetud tagasi.

Kõige kriitilisem hetk olnud siis, kui punaste ahelikud Luuga jõe jääd mööda kõrge kalda varjus hiilinud külani ja korraga paiskunud põllule välja, otse meie traataia pihta. Meeskond olnud kõva kahuritule tõttu päris uimastunud ega osanud esialgu midagi võtta ette. Siis on üks lüüsi-mees korraga taibanud, et nii see ikka ei lähe ja avanud tule mõnekümne sammu kaugusel tegutsevate punaste pihta. Kohe on läinud lahti tuli kogu roodu kaevikuis, ning õhtuks ei kostnud aiatagusest lagendikult muud kui lõpmatu karjumine ja oiged — kogu väli oli kaetud surnukehadega ja haavatutega. Punaste viimane, otsustav kallaletung oli raugenud saavutamata tolligi edu ja tee vahele allakirjutamiseks oli nüüd vaba.

Meie kaotused selles ei olnud väga suured, ka 2. roodus mitte, kus kahurimürsud olid kukkunud ikka kas kaeviku ette või taha. Sellevastu kogu külas ei olnud ühtegi tervet maja.

Järgnevad päevad kuulusid punastel ter-vikuna oma haavade parandamiseks, kuna pataljoni meeleolu muutus üha paremaks. Ka uued rooduülemad (endised kõik lange-sid või said haavata Vääska operatsioonis) osutusid tugevateks meesteks. Punaste kallaletungi katsed suruti maha juba idus ja nendest ei tulnud midagi välja. Ja kui siis uueaasta keskööl saabus telefonogrammi uueaasta tervitusega ja teatega va-herahust, siis oli päris kahju ja sügelesid sõrmed, et enam ei saa lasta. Põnevusega oodati, kas tõesti jääb laskmine soiku 3. I. 20 kell 10,30 — meie poolt tõesti pärast seda enam pauke ei kostnud, kuid Narva jõe poolt kuuldus veel hiljem väikest pragi-nat. Rahu oli saabunud.

Pärast vahele hakkamist punased asusid omi surnuid korjama, kusjuures meie pidime puhastama maa-ala 100 meetrit traattõkest punaste poole. Küll sai siis korjatud surnukehi Sala küla kohal, kus neist kogunesid suured virmad, mida puna-

sed jõudsid vaevalt vedada ära. Kurvalt tähendas selle kohta üks komissare Dubrovkas: „Mis teil viga, teid oli väga vähe ja hõredalt ja ka surnuid vähe, meid aga palju ja tihedalt nii et ka huupi kuulid leid-

sid sihi — meil on iga pöösa all langedud.“

Liinilt tuli polk Jõhvi, kus algas demobilisatsioon. Edasi liikusime Tamsalu—Kiltsi rajooni ja sealt edasi Läti piirile, Voltveti.

Kurovitsõt ja Fitinkat vallutamaks.

Ühest 4. jal.-polgu õppekomando sõjaretkest Narva rindel 1919. a. lõpul.

J. OJA.

See oli kolmas ja ühtlasi viimane sõjaaegne 4. jalaväe polgu õppekomando, mis komplekteeriti oktoobri algul 1919. a. Komandosse koondati nooremaid ja intelligentsemaid mehi — pidid neist ju saama tulevased allohvitserid. Umbes sadakond sõdurit komandeeriti seks otstarbeks Narva, mis oli määratud komando asupaigaks. Algas kohe kibe õppus, sest juba 3 kuu pärast taheti meid saata oma üksustesse allohvitseridena tagasi. Saatuse tahtmisel kujunes lugu aga sootuks teisiti: Narva rindel algas viimne suur jõukatsumine meie iseseisvuse eest ja sinna tuli omaette üksusena töötada appi ka õppekomandol.

Paarinädalise Narvas viibimise järele toodi komando Narva-Jõesuhu, kus kasarmute puudumisel paigutati suvilaisse. Õppused jätkusid endiselt.

4. jal. polk oli vahepeal võtnud ette sõjakäigu Krasnaja-Gorka suunas, et toetada Loode-armeed Leningradi vallutamisel. Sama eesmärgiga pidid minema sinna ka Kuperjanovi partisanid, kes saabusid ühel õhtul N.-Jõesuhu, et sealt pärast mõnetunnilist peatust sõita laeval sihtkohta.

Partisanide saabumisel oli Jõesuu kuursaalil parajasti alanud pidu-õhtu: näitemäng, koorilaulud, deklamatsioonid jne. Uljaid partisane selline „igav“ pidu ei huvitanud; taheti lühikest sealviibimist kasutada pisut lõbusamalt. See soov tehti varstigi teatavaks peo korraldajatele, mille järele siis näitelavalt tehti teatavaks, et Jõesuhu on saabunud üürikeseks ajaks kallid külalised, Kuperjanovi partisanid, kel ees teekond tulelülile ja et võimaldada neile pisut sõjamehlikku meelelahutust, siis lõpetatakse ettekanded ning algab tants. Selline programmi muutmine ei olnud meeltnõuda üksnes partisanidele, vaid samuti ka peol viibivale naispublikule. Tantsiti, lõbutseti. Umbes südaööl tuli partisanele käsk koguneda ärasõiduks sadamasse.

Leningradi vallutamine Loode-armee poolt, nagu teada, murjus täielikult — algas paaniline taganemine Narva poole. Ka meie väeosad tõm-

busid tagasi. Punased tungisid suurte jõududega peale — seisukord muutus raskeks.

Ühel õhtul, kui olime õppuseilt jõudnud koju, tegi komando ülem korralduse, et keegi ei tohi lahkuda komando asukoha piirkonnast. Arusadavalt uudishimutseti, milleks selline kitsendus, sest senini olime harjunud kasutama vaba aega oma äranägemise järele. Saime teada, et on oodata käsku rindele minekuks. Suurt muret see sõnum meile ei valmistanud, seda võeti kui isendastmõistetavat asja. Rindele oli kõigile tuttav — alles kuu aja eest ju tulime sealt. Oli meie hulgas sellistki rahvast, kes põrmugi ei sallinud sõjalist õppust — neile oli see sõnum lausa rõõmuks.

Ootasime siis käsku. Ajaviiteks arutati omavahel elavalt sõjaseiklusi ning heideti ehtsõjamehlikku nalja. Arvati muuseas, et punased on jäänud vahepeal kindlasti vaesemaks, mistõttu „soomuse“ saamiseks on väljavaated vist õige sandid. Ühele kaassõdurile, kes oli suutnud suure kokkuhoiuga koguda kenakese summa raha, soovitati tingimata teha testament, sest mine tea, mis rindel võib juhtuda jne.

Umbes südaööl käsutati komando õuele kokku ja komandoülem leitn. Tents tutvustas meid lühidalt ülesandega. Pidime jõudma hommikuks Kurovitsõ külla, mis asub teisel pool Luuga jõge, N.-Jõesuust umbes 15 km kauguses. Kui külas asuvad punased, siis tuleb komandol lüüa nad sealt välja.

Komando koosnes ligikaudu sajast mehest, kuna ohvitseri oli kolm: leitn. Tents, lipnik Šipai ja lipn. Bachmann. Relvadeks olid vaid püssid, (sõdurikeeles „vindid“ sõnast vintpüss).

Asusime teele otse üle Narva jõe, mis oli juba jääkattes. Teisel pool jõge asuvas külas tegime peatuse, et hankida küüdimehi. Külavane male anti käsk, et olgu kohal nii ja nii palju mehi ühes hobuste ja regedega. Teadsime juba endisist kogemustist, et ingeri ja vene talumeestele nüsugused küüdisõidud ei meeldi. Käsu saades leidis talumees harilikult olevat enda puruhaige või oli jälle hobune haige ja regi niivõrd

6. jal-polgu 5. roodu II rühm Viigandi mõisas Lätis 16. IV 1919. a.

lagunenud, et ei saa sõita. Nende haiguste ja hädade kiireks likvideerimiseks läks külavanemaga kaasa trobikond sõdureid, kelle kaasabil oli soovitud arv küüdimehi peagi kohal.

Talumajas, kus peatusime küüdimehi oodates, oli parajasti küpsetatud leiba. Meil ei olnud mitte isu, kuid värskel leivalõhna vastu ei suudetud siiski jääda ükskõikseks. Et leiba meile ei müüdnud, siis „osteti“ üks leib ilma rahata. Perenaine oli aga leiva kadumist märganud ning tõstis ränka kisa. Saime aru, et selles majas ei olnud meil sõpru, muidu vaevalt oleks seda leivapätsi peetud nii kalliks.

Algasime aeglaselt sõitu Kurovitsõ suunas. Ruttamiseks ei olnud põhjust, sest taandumise tõttu ei olnud meil rinde seisukorrast vähematki aimu ja ööpimeduses tuli olla ettevaatlik, et mitte sattuda vaenlase sülle. Hommikuvalguses, kui püürid olid enamvähem teinud kindlaks, et Kurovitsõs ei asu mingisuguseid väeosi veel, võtsime küla oma alla. Vajalikele kohtadele paigutati valvepostid ja jäädi ootama järgnevaid korraldusi. Kästi jääda paigale ja kui punased peaksid ründama küla, siis rünnak lüüa tagasi. Head kaitset oleks meile rünnaku puhul pakkunud suviseist lahinguist pärit korralikud kaevikud, kuid kaheldi, kas siiski suudame kaitsta küla, sest meil ei olnud ju ainsamatki automaatrelva.

Paari päeva pärast saabus Kurovitsõsse üks 4. jal. polgu pataljon al.-kapt. Steinmanni juhtimisel. Mehed olid vaevarikast taganemisest tublisti vintsutatud; kiruti kõvasti Põhja-Lääne armeed, kes oli reetlikult taganenud, jättes rinde lahtiseks. Üldine arvamine oli, et vene valgete laul on lauldud lõplikult ja meil algavad rasked päevad, sest punased on koodanud väga

tugevad jõud, et murda meie vastupanu. Oli kindel, et nad varsti ründavad Kurovitsõt, kuid õppekomando meeoleolu oli nüüd märksa rõõmsam, sest küla kaitseks oli olemas küllalt mehi ning igatliiki relvi.

Ööpäeva jooksul võtsime harilikult ette mitu luurekäiku, et teha kindlaks punaste asupaika ja saada enam-vähemgi aimu nende kavatsusist. Suutsime selgitada, et punased asuvad meist umbes 10 km kaugusel suure metsa taga, mis algab Kurovitsõ läheduses.

See oli pühapäeva hommikul, vist kolmandal päeval pärast meie jõudmist Kurovitsõsse, kui õppekomandost läks lipn. Šipai juhtimisel luure-

retkele umbes 30-meheline rühm. Juba warem oli saadud andmeid, et punased valmistuvad pealetungile; luure pidi selgitama, kui võrd õiged olid need andmed ning umbkauduigi tegema kindlaks, kui suured on vaenlase jõud.

Luurerühm asus teele otse läbi metsa. Vaevalt olime marssinud paar kilomeetrit, kui kohatasime vaenlase luuret. Andsime paar kogupauku pihta; vaenlane põgenes, omapoolt tuld avamata. Marssisime edasi, et viia oma ülesanne lõpule. Ei saanud meie aga kuigi kaugele, kui vaenlane avas meie pihta ägeda püssi- ja kuulipildujatule. Oli ilmne, et ei olnud enam tegemist luurega, vaid punaste rünnakjõududega. Asusime ahelikku, tulistasime vastu. Arusaadavalt ei olnud tulevahetusel metsas mingeid tulemusi, kuid meid ähvardas punaste poolt ümberhaaramisoht, sest neile ei olnud meie vähene arv kindlasti mitte teadmata. Ei olnud süs teist teed, kui lasta õigel ajal jalga. Rühma juhtisid metsast korralikult välja allohvitserid.

Jõudsime õnnelikult külla tagasi. Mehed olid asunud juba kaevikuisse, meie tulevahetust metsas oli kuuldud. Iga mees oli oma kohal, püssid ja kuulipildujad laskevalmis — algas põnev vaenlase ootamine. Ega ei möödunudki palju aega, kui punaste ahelik — tugev ahelik — ilmus metsast nähtavale. Meil ei olnud tule avamisega kiiret — las' tulevad lähemale! Vahe-maa meie vahel võis olla 6—700 meetrit, kui punased avasid tule. Meie poolt vastati esialgu vaid harva püssitulega, et viia vastast arvamisele, nagu oleks meie jõud õige väikesed. Julgust saades tormas ahelik veel mõnedkümmend meetrit lähemale. Nüüd pandi meiegi poolt kõik püssid ja kuulipildujad tööle — algas vihane jõukatsumine Kurovitsõ pärast.

Punaste edasitung oli tõkestatud, vaid mõned üksikud püüdsid veel roomata edasi. Kuid ei tahetud ka taganeda. Meie positsioon oli vaenlase omast märksa parem. Asusime kaevikuks kõrgendikul, kuna punased lamasid lagedal lumel. Olime kindlad, et ainult püssi- ja kuulipildujatulega meid välja ei suudeta lüüa. Suurtükke vastasel ei olnud ja täägivõitlus ei võinud tulla kõne allagi — juba meie soodsa positsiooni tõttu.

Kalevlased Irboska rindel 1919. a. kevadel.

Äge tulevahetus võis kesta umbes tund või rohkem, siis hakkas punaste ahelik korralt taganema. Märkasime enne taganemise algust, et üks vaenlase kuulipilduja, mis asus lagedal teel, enam ei tööta. See kuulipilduja oli kogu aeg meile märklauaks; meie tuli oli teinud ta nüüd kahjutuks. Kuulipilduja julgustava mõju kadumine põhjustaski vaenlase taganemise, mis arusaadavalt kiskus peagi kaasa kogu aheliku.

Taganejad hoiti pidevalt tiheda tule all; nägime selgesti, kuidas vaenlasi üksteise järele langes, kuni mets pakkus põgenejatele viimaks oma varju. Mäletan, kuidas viimsele üksikpõgenejale, kes oli teistest tublisti jäänud maha, koondati äge tuli, nii et lumi kuulisajust ta ümber aina tuiskas. Öm oli tema poolt: peites end lumme ja aegajalt, sammhaaval, edasihüppates jõudis ta viimaks metsani — ta oli pääsenud tulealt. Võib olla, et ta haavatuna metsas maha langes.

Võit oli meie. Ruttasime jookstes metsaäärde, et teha kindlaks vaenlase kaotusi. Kaotused olid olnud rängad. Seda tõendasid üksikult ja hunnikus vedelevad laibad. Ega kedagi ei huvitanud, kui palju neid seal just oli täpselt, mõnikümme kindlasti. Haavatuid ei olnud — need olid nähtavasti suudetud kaasa viia. Sõjasaagiks saime püsse ja käsigranaate, mõned revolvrivid ja tüüsi korras maksim-kuulipilduja. See oli sama riistapuu, mis äsja oli sunnitud meie poolt vaikima. Kuulipilduja kõrval oli neli surnut. See oligi vaikimise põhjuseks. Nähtavasti ei olnud enam inimesi, kes oleks osanud käsitada kuulipildujat. Võimalik ka, et ei juletud enam selle juure asuda — neli laipa kohutasid.

Õppekomando kaotas ses lahingus surnuna tubli ohvitseri — lipnik Egon Bachmann'i. Ta oli kaevikust jooksnud välja teele, et tulistada põlvelt. Samas tabaski teda surmavalt vaenlase kuul. Väheseid kaotusi võis olla ehk ka pataljoni meeste keskel, kuid ei mäleta enam.

Järgmisel hommikul luurekägule minnes ei olnud eelmise lahingu jälgi peaaegu enam märgatagi. Öine sadu ja tuisk oli need kaotanud ja laibadki matnud valge katte alla. Ainult mõni kangestunud käsi, rautatud saapakonts, sinilvõi mütsiäär oli jäänud paistma lumest välja.

Palavad päevad Kurovitsõs ei lõppenud selle lahinguga. Punased toibusid varsti ja asusid küla lähedasse metsa, kus hakkasid kindlustama oma positsiooni. Patareidki toodi kohale. Küla pommitamised, eriti öösiti, said nüüd harilikuks nähteks. Need ööd olid küllaltki õudsed, sest märskude löhkemistest süttisid sageli külahooned, talunike varandus muutus tuhaks. Meenub öö, kus kogu küla oli leekides. Põlevate hoonete keskel sagisid ringi meeleheitlikult nutvad naised ja lapsed, poolalasti, paljad, paljajalu. Nõutult jooksid ringi mehedki. Ainult sõdurid talusid kõike võrdlemisi külmavereliselt ja rahulikult. Harjumus, kohusetunne ja distsipliin hoidis kaotamast tasakaalu. Ent sõdureil ei olnud aega lohutuda külaelanikke ega aidata päästa nende varandust. Tuli asuda kaevikusse, et võtta vastu vaenlase jalaväe rünnak, mis tavaliselt järgnes pommitamisele. Külast kostis kaevikusse inimeste nuttu, kisa, söimlemist, tules hukkuvate loomade häälitsemist ja kuulide vingumist. Eks see pörgumuusika vapustanud lõpuks närve sõdureilgi, kuid nad pidid olema oma kohal, pidid pühendama kogu oma tähelepanu lähenevale vaenlasele.

Kurovitsõ langes viimaks ikkagi vaenlaste kätte — hiljem jäigi N.-Venele — kuid õppekomando seda momenti kaasa ei elanud. Ta võitles siis juba rinde teises osas, merepoolses lõigus.

Peatusime juba mitmendat päeva Fitinka külas, tehes aegajalt luurekäike ja lüües punastega pisilahinguid, justkui ajavüteks. Ühel õh-

tul teatas komando ülem, et läheme paariks päevaks reservi, kuna meid asendab üks läheduses asuvaid roode. See sõnum valmistab kõigile tõsist rõõmu, sest „pudulajused“, need rindemehe suuremad vaenlased, ei andnud enam põrmugi rahu.

Roodu kohale jõudes viidigi meid umbes 10 km rindest eemalasuvasse külla. Milline taevalik õndsus, kui pärast paljuid öid-päevi kestnud viintsutusi võid soojas talutares rahulikult näsida oma toiduportsjoni, vabastada end rüdeist (rindel seda lõbu ei võidud lubada), vägev „plüru“ (omakeeratud pabeross) „nükku tossama“ panna ning siis väsinud ihuliikmed põrandale laotatud õlgedele väljasirutada! Ei ainsamatki soovi, täielik rahulolu iseendaga — õnnelikum inimene maailmas!

Lamades tekkis meeste vahel mõnus vestlus,heideti heasüdamlist nalja (tavalised üksteise tõrkumised ja nõokamised ses koduses õhkkonnas ei sobinud), kuni magus uni võttis viimati kõik oma hõlma.

Hädavaevalt olime uinunud, kui meid äratati valjude hüüetega: „Üles, rüdesse, püssidega välja!“ — „No mis kuramuse põrgu siis nüüd lahti on,“ nii umbes toriseti põrandalt vastuseks. Veltveebel seletas lühidalt, et komandol tuleb minna Fitinkasse tagasi, sest meid asendanud rood on sealt punaste poolt ootamata rünnakuga löödud välja, rinne jäänud lahtiseks, meil tuleb täita see tühik. Selline uudis arusaadavalt kellegile meist ei meeldinud. „Ei lähe! Käigu põrgu oma Fitinkaga! Hommikuni puhkame, siis läheme,“ nii torisesid poolumised sõdurid — ja korraldus jäetigi esialgu täitmata. Varsti ilmus kohale lipn. Šipai, kes haiglasse evakueeritud ltn. Tentsi asemel, kel oli külm näpistanud varbaid, täitis komandoulema kohuseid. Šipaiile vastati samuti, et Fitinkasse jääb seekord minemata, hommikul läheme. „Mis see tähendab? Vastuhakk, mäss? Sõja ajal. Lähete viimseni väljakohtu alla!“ Mehed teadsid väga hästi, mis tähendab rindel selline tõrkumine, kuid ikkagi punniti veel vastu. Paluti asjast informeerida ka polgu ülemat, mida lipn. Šipai, ta enda ütelse järele, olevat teinudki. Polgu ülem al.-polk. J. Vende olevat vastanud, et kogu asja eest latus vastutus komando ülemaal. Et õppekomando, eliit-üksus, tõrgub täitmast käsku, niisugust juttu ei tohtivat üldse rääkida. Iga õppekomando sõdur peab olema väljas vähemalt kahe mehe eest, olevat tähendanud al.-polk. Vende.

Kõvasti pool tundi kulus selle „mässu“ likvideerimiseks. Lõppes muidugi sellega, et mehed asusid rivvi ning algas marss Fitinka poole. Olgu tähendatud, et see ei olnud mingi tõeline vastuhakk, vaid lihtsalt üliväsinud meeste väike protest. Selliseid „pisimässe“ tuli Vabadussõjas süiski ette ja need likvideeriti otsese ülemuse

poolt harilikult kiiresti — psühholoogiliselt õigelt tabatud sõnadega. Nii likvideeriti see siin seekordki.

Umbes südaööl jõudsimme Fitinka lähedale. Asusime ahelikku küllast umbes ½ km kauguses. See oli vaevarikas öö: 8—9 tundi tuli lamada porisel ja vesisel väljal, taevast tuli lõrtsi: ei tohtinud kõvasti rääkida ega suitsetada — et vaenlane ei saaks teada meie asupaika. Suitsetamisekeelust saadi süiski üle: tuldi väikeses grupis kokku, tõmmati sinel üle peade — nii võidi omad „mahvid“ ära teha.

Hommikuks kahutas. Peaaegu läbimärjad pealisrüüed külmasid kõvaks. Aovalguses tõmbusime ½ km meie seljataga asuvasse metsa, sest senisele positsioonile jääda ei olnud mõtet — olime vaenlasele nähtavad kui peopesal. Lipn. Šipai teadis rääkida, et komandol tuleb täna Fitinka külla punaseilt võtta tagasi, kuna rünnakut pidi küljelt toetama soomusauto. Seda käsku ei saadud süiski ja külla jäigi vaenlase kätte.

Sama päeva keskpaigu algasid punased meie lõigus rünnakut. Meist vasakul asus Scouts-polk ja paremal vist 4. jal.-polgu 5. rood. Õppekomando seisukord ei olnud kuigi hülgav, sest meil ei olnud jällegi ainsamatki automaatrelva, samuti nagu Kurovitsõsse asumiselgi. Ja mis kõige hullem — padrunid olid lõpukorral. Võisime ründavat vaenlast kostitada vaid hõreda püssitulega. Ohtliku olukorra likvideeris polgu ülem al.-polk. Vende, kes oli ka saabunud rindele. Al.-polk Vende korraldusel käsutati naabruses asuvas roodust meie juurde paar kergekuulipildujat ning Scouts-polgust lasti tuua padruneid. Samuti saime tema korraldusel naabreilt toidukraami laenuks, sest komando toithustaja ju kokk ei olnud meie asukohta veel leidnud üles.

Punaste rünnak löödi tagasi. Õppekomando kaotus ses lahingus oli, kui ma õieti mäletan, üks haavatu. Sellest lahingust võtsid peale meie osa veel Scouts-polk ja paar 4. polgu roodu.

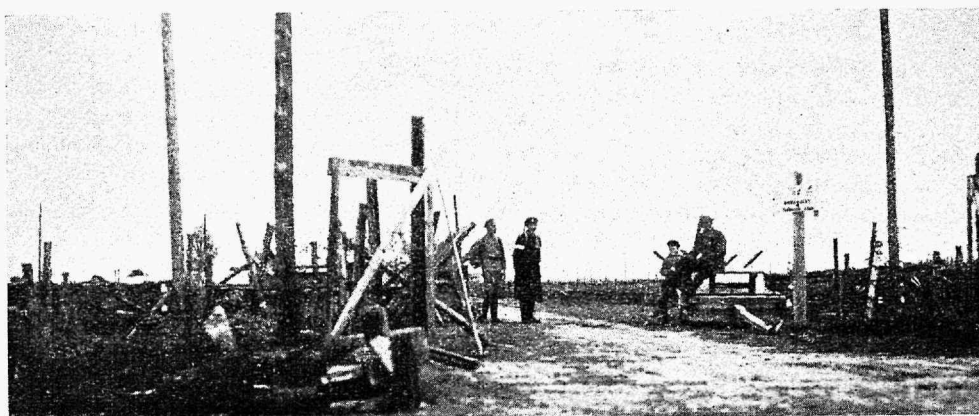
Metsa alla jäimegi peatama. Kaevati iga kahe mehe jaoks väike hädakaevik, keskele tchti soendamiseks tuli ning sellises „elamus“ veetsime paar nädalat, lüües tagasi punaste korduvaid rünnakuid. Punased olid meie vastas „sisse võtnud“ umbes samasuguse positsiooni. Vahe-maa meie ja vaenlase vahel oli kohati umbes kilomeeter, kohati aga vähemgi. Meie väed olid kogu Narva rindel asunud kaitseseisukorda.

Haruldasetoredat vaatepilti pakkusid öösiti põlevad heinakuhjad. Heinakuhje oli Luuga jõe ääres rohkesti ja igal ööl süüdati meie poolt kogu rinde ulatuses neid üksteise järele põlema. Oli vaja valgust, et vaenlane ei saaks ööpimeduses ootamatult kaela langeda — olid ju meie asukohad veel täiesti kindlustamata. Kui rindel valitses vaikus, siis võis seda „ilutulestikku“ silmitsedes mõneks minutiks hoopis unustada, et

viibid sõjas, sest kogu ümbrus meenutas suurepärast vabaõhu-lavastust. Kui äkki hakkasid kuskil mürisema kahurid või podisema kuulipildujad — siis oli kohe jälle selge, et on käimas halustamatu sõda.

Need metsa all veedetud päevad olid õppekomandol kogu selle sõjaretke kestel raskemad. Mehi oli vähe, kuid kaitsta oli küllaltki pikk rindeosa. See andis end valusasti tunda eriti öösiti, kus tuli panna välja tugevad valvepostid. Heinakuhjad, mida esialgu põletati ööde valgustamiseks, lõppesid otsa — ööd muutusid pimedaks. Peaaegu pool meeskonda oli öösiti korraga valveteenistuses. See muutus kurnavaks, sest ega vabal ajalgi ei olnud ju võimalust kuigi korralikult puhata: pikutati metsas tuleääres, padjaks kaasvõitleja keha, aluskotiks lumine emake-maa, peavarjuks taevas. Ei olnud siis ka midagi imestada, et valvepostil viibivad mehed

Sageli punaste luuresalgad hiilisid öösiti meie traataia juurde, et seda läbilõigata. Nad lähenesid harilikult valges rüüs, et jääda meie valvepostidele märkamataks. Õppekomando piirkonnas lõppesid kõik sellised katsed punastele väga kurvalt: nad löödi ikka veriste peadega tagasi. Ühel järjekordsel retkel jätsid nad traataia taha 3—4 surnut ning ühe raskelthaavatu. Viimane oli pesueht kommunist; talle oli annetatud N.-Vene Kesktäidesaatva Komitee poolt kulduur, millesse oli graveeritud: „Vapralt punaväe sõdurile“. Ei tea, kui vapper oli see mees lahingus, kuid surra ta oskas tõesti mehiselt: ainsamatki saladust, mis meid oleks huvitanud, ta ei avaldanud. Ta maeti ja kalmule pandi rist venekeelse pealkirjaga: „Ausale punaväe sõdurile Ivan Doronin'ile (nüi oli ta nimi), kes juutide tahtel langenud ebaõnnestunud luureretkel eesti armee

Meie valvepost Narva-Jamburgi maanteel 1919. a. suvel.

leiti kontrollimisel sageli magamast, hoolimata sellest, et kraadiklaas võis teinekord näidata oma paarkümmend pügalat külma. Väsinud ja kurnatud olid ka ohvitserid ja allohvitserid, sest neil oli alaliselt tegemist postide kontrollimisega.

Aegamööda valmisid korralikud kaevikud ja blindaažid ning nende ette okastraataiad. Selle töö tegid sapöörid, kuid tublisti aitasid kaasa ka jalaväe sõdurid. Elu muutus nüüd märksa mugavamaks, sest blindaažid pakkusid sooja peavarju (igas blindaažis oli väike raudahi) ja teatud määral ka kaitset vaenlase mürskude vastu. Kaevikud omakorda pakkusid head kaitset püssi- ja kuulipildujatule vastu, kuna okastraataid oli esimeseks ustavaks valvepostiks ning vaenlase pidurdajaks.

Punased tegid järjekindlalt katseid meid kaevikuist lüüa välja. Suurtükitulega see kohati ajutiselt õnnestuski, kuid pommitamise lõppedes oldi jälle kaevikuis, et lüüa tagasi riinnakut.

vastu.“ Pärit oli see mees Voroneži kubermangust.

Positsioonsõda, nagu ta Narva rindel 1919. a. lõpul välja kujunes, muutus lõpuks igavaks ja tüütavaks. Õppekomandos oli selle hindamiseks kujunenud järgmine lööklause: „Üks väga kehv ja sant sõda!“ Lisati huumoriga, et ega seda sorti sõda kaua ei või kesta, küll tal varsti on lõpp. Leitn. Tamm, kes oli komandeeritud komandosse Kurovitsõ lahingus langenud Bachmann'i asemele, tegi kord sellisele sõdalaitvale jutule oma mahlaka vahelmärkuse: „No missugust sõda te siis tahate? Maailmasõda ei kõlvanud, see sõda ka ei kõlba, no ütelge, missugune peab siis üks korralik sõda olema?“ Vastuseks oli tugev heakskiit, sest huumor oli meie nüures alati hinnas.

Leppeski viimaks ohtralt kirjutud positsioonsõda, tehti vaherahu. Punased läkitasid kohe meie poolele delegaadid, et saavutada kokkulepet laipade koristamiseks. Meie poolt läks neile vastu ko-

mandoülema k. t. leitn. Raudsepp (komandeeritud õppekomandosse leitn. Tents'i asemele) ja paar sõdurit. „Koristage rahulikult oma langenud kaaslased, meie seda ei takista,“ umbes nii lausus „seltsimeestele“ leitn. Raudsepp. Meil vaenlase poolelt kedagi koristada ei olnud.

Õppekomando püsis rindel kuni lõpliku rahu sõlmimiseni. Siis toodi ta jälle Narva-Jõesuhtu, hiljem Kadrinasse, kuid „paelameesteks“ ei saanud meestest vist keegi, sest demobilisatsiooni tõttu vabanesisid kutseastad üksteise järele.

Lõbusaid lookesi Võru kooliõpilastest Dabadussõjas.

K. M a t i s o o.

Märtsikuus 1919. a. astus sõjaväkke salk Võru koolipoisse. Nad võeti Võrus rahvaväe komisjonis vastu ja saadeti 2. diviisi tagavara-pataljoni kuulipildujate komandosse. Pataljon asus Tartus, ülikooli suures majas Aia tänaval.

Kuna tollal Eesti sõjaväes ei olnud veel mingit kindlat üldist vormi, siis kujunes asi sellaseks, et iga mees mõtles ise endale välja „oma“ vormi. Nii, näiteks, käis üks komando nooremaid ohvitseri mingis härrasmehe karusnahkses kasukas, ühegi sõjamehe tunnusmärgita; komandoülem demonstreeris pesuehtsat inglise sõjaväe mundrit, mis saadud Murmanis teenides; komando kirjutaja kihutas ehtsas Kaukasuse burkas mööda linnatänavaid; „paelamehed“ kandsid harilike erariiete juures määratupikki mõõgakolaskaid jne.

See vormide baabel ergutas ka mõnede koolipoiste fantaasiat. Kes ei tahaks poisipõlves hiilgada uhkes vormis? Poiste enamik leppis siiski ainult sellega, et varustas end ise õlakutega, mis sarnlesid veneaegsete vabatahtlikkude — „volnopöörde“ — õlakutele, s. o. kaitsvärvi ehk sinine õlak, raamitud rahvusvärvides kandiga. Üksikud õppurid muretsesid liisaks veel ka plekist kuulipilduja kujutuse, mis kinnitati eritunnusena peakatte külge, mütsitärnist kõrgemale.

Need vähepakuvad „ilustused“ ei rahuldanud aga sugugi õppursõdur S-ge. Kuna S., olles rühmas vanemaid poisse, tihti õhtuti käis tütarlastega jalutamas ja viimased, nagu ikka, sõjamehele poolehoidu osutavad, mundri hiilguse järele, siis taipas S. varsti, et lihtsate „vabatahtlikkude“ õlakutega ei saa sulatada südameid, seda enam, et Tartus oli tollal küllaldaselt arvul vene kuldpaguneis ohvitseri.

S. rakendas seepärast oma fantaasia mundri kõigekülgsel ilustamiseprobleemile. Kehalt oli ta pikk ja sihvakas, näolt esinduslik, ninal kuldsed näpitsprillid — sellasena oli tal

küllat põhjusi ja alust enda veelgi majesteetlikumaks muutmiseks.

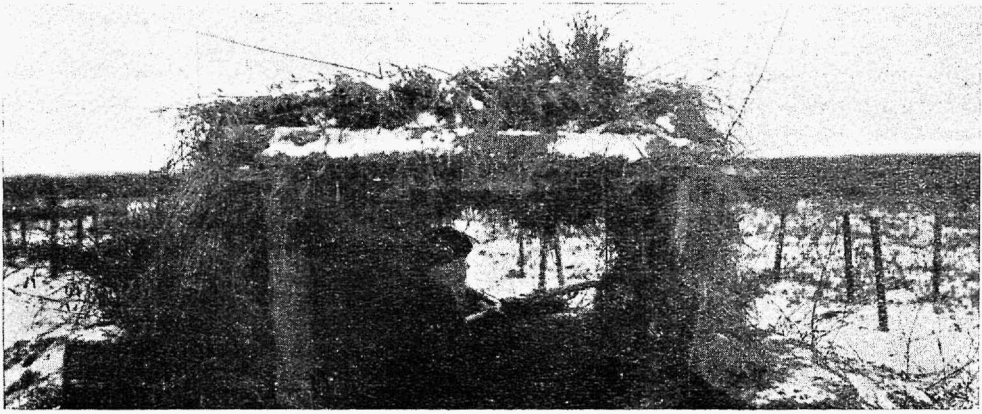
S. esimesi toiminguid oli vanematelt raha küsimine. „Kroonu poolt anti käsk muretseda igapähele endale väärikas munder, et sõjavägi ei sarnaneks mustlassalgale“, nii kirjutas ta oma vanemaile. Muidugi täideti „kroonu“ käsk kohe, mispääle K. igal pärastlõunal pöördus linnast tagasi suurema-väiksema pambukesega. Vaatamata küsitlustele ja meelitustele ei saanud uudishimulikud kaaslased kuidagi näha nende pambukeste sisu — S. kartis kaasteedajaid ja nägijaid.

Ühel päeval saadeti kohalikust tütarlaste kommertsgümnaasiumist komandosse tosin kutseid — piduõhtule. Taaralinna vaprad näitsikud olid saanud teada, vist S. käest, et pataljonis teenib rühm Võru koolipoisse, mispärast siis austasidki viimaseid peole kutsumiseks.

Nüüd oli S. ilmatupalju tegemist. Keegi poistest, ei tahtnud minna pidule, sest rõivad, mis kodunt olid võetud kaasa, olid küll lihtsad ja tugevad sõjateenistuseks kuid ebasobivad pidulkäimiseks. Suure vaevaga sai S. ühele kaaslasele, U-le „augu pähe raiduda“, nii et viimane väikese heameelemaksu eest lubas S. seltsis minna „vahvale“ peole.

Peolemineku eel kutsus S. peolemineku kaaslase varahoidja kambriisse, kus olid peidus linnast toodud saladuslikud pambukesed. Pambud avati ja S. ammutas neist välja suure hulga igatsorti mundriosi. Kohe selle järele algas ehtimine.

Tund hiljem oli S. peovalmis. Mõisnikeaegse päritoluga roheline frentš, punakomissari omi meenutavad mustast nahast püksid, mis mäsitud ümber tuliute sääresidemetega, uued läikivad kamassid, mis varustatud tärisevate kannustega — kõik see kujutas mundri põhipildi. Õlgadel helkisid tultuued ohvitseri õlakud, millel olid aukraadi „kärnad“. Vasakul käisel ilutses sinine vapp, sellele ristati kinnitatud maksimitorude kujutusega.

Meie valvepost Irboska rindel Holahhalnjas 1919. a. sügisel.

Effekt oli jalustrabav. U., kaaslast sellases uhkes gala-univormis nähes, kahjatses valusalt enda kaasamineku lubadust. Omas hallis, kortsunud vatis ei sobinud ta sugugi S.-le adjutantiks. Kuid — sõjamehe sõna on ju murdmatu.

Varsti väljus kasarmu paraaduksest tundmatu „ohvitser“, tema kannul „vist“ adjutant, nagu endamisi mõtles uksele seisev tunnimees, kes jahmatades unustas enda valveseisakusse.

Pidu oli nagu ikka pidud. Ka sõjaajal leidub kõikjal lõbutsejaid. Peorahva enamiku moodustas nais-noorsugu; oli näha ka üksikuid õppursõdureid ja isegi ohvitseri.

Ohvitserid, aukraadilt mitte keegi üle leitnandi, nähes tantsude aegades kapteni vormis „ametivenda“, tervitasid S. esimesena. Kohrtaetult, teatava süütundega vastas S. tervitustele. Ta taipas nüüd, et teda võeti kaptenina. Asi võis kujuneda räbalaks.

Ja, seal see oligi. Suure hõiskamisega ligin S.-le grupp tuttavaid tütarlapsi:

— „Härra S., härra S.!...“

„Härra S.“ seisis justkui raidkuju ukse kõrval. Ta ootas kui surmavat hoopu sõnu, millega tütarlapsed tahes-tahtmatult pidid osutama hiilgavale mundrile. Ja õige, varsti järgnesidki lõbusate tütarlaste hüüatused:

— „Härra S., Teie olete täna justkui kindral!... Härra S., luban Teile esimese valsi... Härra S., kui tore Te olete, kui uhke!...“

Ohvitserid, seistes eemal, sosistasid midagi omavahel, heites aegajalt umbusklikke pilke „kaptenile“.

„Kapten“ aga seisis kui sütel. Siiski ta kannatas välja katsumise. Siis järsu pöördega keeras viimaks ümber ja läks läbi koridori suitsetamistuppa. Seal ees suitsetav lipnik andis teed tundmatule „ohvitserile“. S. tikke otsides, pakkus lipnik talle viisakalt tuld.

— „Rahvast on palju pidul härra...?“ algas lipnik.

— „Jah, on!“ kogeles S.

— „Tohin küsida, kes... kus Teie...?“

— „Kuulipildur,“ ruttas S. taiplikult vastusega.

Samal pilgul tormas ruumi sisse U., kes märkamata lipnikku, vihasele turtsus:

— „Kuule, S., ära janda siin enam... Saad viimaks siin ja ka komandos sauna... Tüdrukud seletasid ohvitseridele, et Sina...“

Siin katkestati U. kõnevool. S. haaras oma „adjutandi“ tukast kinni, virutas ta uksest välja ja siis... jahmatanud lipniku imestuseks kähistas:

— „Kur-radi...“

Lõppsõna ei kuulnud keegi. S. jooksis kiiresti garderoobi, haaras ehmunud kojanaise nina alt sineli ja kadus.

Järgmisel päeval oli komandos nalja laialt. „Ohvitseri“ nahkpükstega mängiti „letsut“ — nahkhiirena lendas see naride kohal. Mängu saatis kannustest kombineeritud trianglimuusika ja naerupursatused...

„Ohvitser“ ise istus varahoidja toas; sünges ja kalk oli ta nägu.

✽

Pärast Pihkva operatsiooni, 26. mail 1919. aastal jäi 7. jalaväepolgu 4. rood reservi Teševitsa ja Lesgi külladesse, mis asuvad Riia-Pihkva kivitee ääres, umbes 10 km Vana-Irboskast Pihkva poole. Roodu kuulipildujatekomando allohvitser N., igatsedes kogu liiniviibimise aja „soomust“, saigi suure pealetungi ajal mitmesuguseid asju, mille hulka kuulus ka punaväelase käest „rekvireeritud“ ratsasadul. Sadulale oli N. eriti uhke.

— „Poisid!“ hõikas ta meestele, „seda ma just ootasin! Sadul! Nüüd saate varsti näha,

kuidas ehtsad ulaanid galoppi lasevad! Küllap näitan teile seda pea! Oodake aga vähe!”

Meestel polnud midagi öelda lubatud galopi demonstreerimise vastu, aga... See „aga“, mis pärines sõdurite igivanast naljajänust, mida alati ja ikka rahuldatakse ka raskest sõjaolukorras, olgugi et tavaliselt kaaslaste „kulu ja kirjadega“ — see „aga“ pidi nüüdki leidma rakenduse.

N. oli hea ülemus. Isegi liigselt hea. Kuid üks nõrkus — kellel meist neid pole — oli N.-il: ta oli „ihnuskoi“. Olles kaasas rühmaga ligi kaks kuud eeslinil, ta nägi küllalt hästi, et mehed, saanud kodustelt toidupaki, jagasid selle alati vennalikult kaaslastega. Ühises peolauas hävitati paki sisu kohutava kiirusega. Ja sellastele ühissöömingutele ei jäetud kunagi kutsumata ka N.-st. Kuid N., vastuoksa teistele, saanud omakorda kodunt paki, ei pakkunud kostitajale noatsatäitki „kõhurõõmu“, olgugi, et just tema sai kõhukaid pakikesi väga tihti.

Nüüd, N.-se ulaani juttu kuuldes, otsustasid mehed mängida „vanale“ väikse vingerpussi.

Mehed nägid, et külaelanikel oli palju hobuseid. Varem, punaste ajal, peatunud külas punaste moonavoorid, mistõttu oldi kindel, et paljud külaelanikud olid omandanud hobuse punastelt, muidugi ühegi tasuta. Otsustati üks sellaseid hobuseid panna söödaks vingerpussiõngele, millega siis püüda N.-st ta nõrkuses.

Küla hobustekarjas leidis kena valge märahobune. „Müüa“ see hobune N. ja müügist saadud rahaga korraldada ühine munaroa söömine, kuhu kutsuda ka N. — see oli kavatsuse kondikava.

„Müüjaks“ kaubeldi kahe paki sigarettide eest kiviteed mööda Pihkva poole kõmpiv 5. polgu sõdur, kes haigena oli jäänud maha omast väeosast ja nüüd seda taga otsis.

Hobune püüti kinni ja mehed kutsusid N. kasulikku kaupa tegema.

Müüja ja N. vahel arenes järgmine kahekõne:

— „Kust see hobu pärit on?“ küsis N., takserides asjatundliku pilguga hobust.

— „Saime soomuseks Miltsõ külas. Seal iga mees sai omale traavli. Mulle pole...“

— „Palju tahad sellest?“

— „Mis seal ikka, lööme käed sõduri kuu-palgale ja asi tahe!“

— „Kallis! Liiga kallist hinda tahad sõber...“

— „Mis? Kallis? Häbi peaks olema kaubelda selle hinna juures. Vaene sõdur tahab ka elada. Hobune on priima...“

— „Ah, hea küll! Ostan ta ära?“

Kaubad tehti kindlaks. N. võttis hobuse lakkapidi käe järele ja sammus uhkesti külla, sadula järgi. „Müüja“ kadus seepeale kiiresti mööda kiviteed Pihkva poole.

Sellal mehed otsisid saadud rahaga külaelanikelt mune ja liha ning varsti pannid „naeratasid“ rasvase munaroa all.

Pidulaud kaeti külaavanema aias. Laua ümber seisis meeskond lusikatega valveseisakus. Oodati N. Varsti oligi „ulaan“ kohal. Meeste rõkkavate kiiduavalduste saatel demonstreeris „vana“ — ta enda sõnade järele — džigitovkat, mis seisis selles, et hobune pandi tagumistele jalgadele seisma.

Džigitovka järele asuti sööma. Söögilauas kiideti vaheldamisi munarooa, hobust ja N. ratsutamisoskust. N. nägu hiilgas õnnes ja uhkuses.

Siis...

Seal tuli habeme lehvides aeda võõras küla-mehe, pöördus N. poole ja ütles:

— „Härra ohvitser lubab mul hobuse koju viia. Otsisin juba ammu...“

— „Mis? Missuguse hobuse?“

— „Härra ohvitser teeb nalja, hobu oli kogu öö õitsil ja...“

— „Mis? Mina õitsin selle hobuse! Alles hiljuti!“

— „Härra ohvitser teeb nalja, kogu küla rahvas võib tunnista, et hobu juba mullu sügisest saati kuulub mulle...“

— „Mis korradi kommet see on?“ karjus N. „Poisid! kes oli too müüja?“

— „Ei meie teda tundnud, ta sõitis 5. polgu voooriga Pihkva poole...“

Järsu tõmbega rapsas N. sadula hobuse seljast, andis hobusele valjastega tugeva plaksu ja käratas külamehele:

„Kasi minema!“

Selle järele laskis ta lahti sellase ehtsa, vene kolmekordsetega pipardatud sõimu, et meestel kõrvad „närtsisid“. Ei maitsenud enam munarookki, sest liig soolased olid sõnad, millega „ulaan“ N. külvas üle kogu ümbruse.

Sunnitud sõnavõtt artikli „Vääska läbimurde likvideerimine“ puhul.

Major J. Saidlo.

Käesoleva kuukirja selle aasta nr. 6. Kirjutab kapten K. Keerdoja VR 1/3 artikli „Vääska läbimurde likvideerimine“, mis on mõeldud täienduseks minu sama ajakirja 4. nr. ilmunud kirjutisele „Vääska läbimurre ja selle likvideerimine.“

Kapten Keerdoja oma artiklis on omistanud minule arvamusi ja väiteid, mida tema ekslikeks peab. Lk. 192 on kirjutatud: „Kapten Leiburgist kelle käsutusse major Saidlo arvab meid (s. o. 8. polgu I pataljoni J. S.) olevat saadetud, polnud meil tolkorral küll kõigevähematki aimu ega mõjatanud ta meie tegevust vähemalgi määral.“

Olgu siin märgitud, et mina oma varem ilmunud artikli algul tähendasin, et olen selle koostanud Vabadussõja Arhiivi dokumentide ja lahingutest osavõtnud isikute memuaaride järele. Seega ei ole kuidagi mõeldav minu oma arvamiste põimimine sündmustiku käigu kirjeldustesse. Mitte mina ei „arva“ seda, et 8. polgu I pataljon saadeti ööl vastu 17. dets. 1919. Narvast Samokrassi 1. polgu I pataljoni ülemale kapten Leiburgi käsutusse, vaid seda tõendab kapten Leiburg oma kirjalikult antud seletuses (VAK Käs 607, lk. 4) ja seda on kinnitanud suuliselt ka tolelaegne 1. diviisi ülem kindr. A. Tõnisson, kui vastava käsu andja. Ei ole ka kuidagi mõeldavgi, et appi saadetud väeosad pataljoniülema, kellelt kahtlematult oli tarvis kui mitte muud, siis saada andmeid olukorra kohta.

Lk. 193. kirjutab kapten Keerdoja: „Major Saidlo väide 2. ja 3. roodude mahajätmisest pole seega õige“. Mina pole „mahajätmisest“ üldse kusagil kirjutanud. Minu artiklis oli sõnasõnalalt: „8. polgu 3. ja 2. rood ründasid vastast üheaegselt 12. rooduga. Neis oli aga palju mehi, kes tagavara pataljonist olid hiljuti polku tulnud ja lahinguis veel vilumatud. Seetõttu heitsid roodud alguses ootamatust tulle üllatatuna maha, millest tuli hetkeline peatus, kuni juhtidest ja vanemaist sõdureist kaasa kistuna jätkasid endiselt liikumist ning vallutasid vastase seisukohad.“ Nähe täiesti loomulik. See ei ole jällegi milgi määral minu isiklik väide, vaid lahingust osavõtnud rooduülem enda kirjalik seletus lahingu käigu kohta Vääska all.

Piirduksingi ainult ülaltoodud märgetega, kuid asudes lugeja seisukohale ja arvestades seda, et väga raske on orienteeruda vastukäivais kirjeldusis nagu seda on osalt minu ja kapten Keerdoja omad, siis lubatagu veel märkida, et minul oli oma kirjutuse koostamisel kasutada peale dokumentide kümme-kond lahingutest osavõtnud ülemate kirjeldust neist sündmustest ja mina esitasin ainult neid fakte, mis leidsid tõendamist mitme osavõtja poolt. Ühepoolset tõestatud asjaolusid käsitlesin vaid selmääral, mil need kõikide asjaolude arvestusel osutusid tõenäolisiks. Märgin veel, et mina ei ole neid sündmusi kaasa elanud ega ka teeninud sõja ajal üheski neist väeosist, kes võitlesid Vääska all, vaid olen katsunud sündmuste käiku seal kirjeldada nii nagu seda võimaldavad kogutud mälestused ja säilinud väga vähesed dokumendid.

Kapten Keerdoja kirjutus kannab tugevat oma väeosa märki. Selles esineb ka sisulisi vastuolusid ning ebatäpsusi ja isegi ebausutavaid asjaolusid. Lk. 192, 2. veerg: „... seepärast otsustasime sooväärsele kõrgemale seljandikule rajada tugipunkti automaatrelvade jaoks.“ Kes need otsustajad olid? Kas mingi kollektiiv? Teatavasti otsustab sääraseid asju sõjaväes vastav vastutav ülem.

Vähe edasi: „Kuna läbimurde likvideerimine oli tehtud pataljonile ülesandeks Narvast saadud käsus, siis pidasin loomulikuks, et eesleiduvad üksikud roodud alluksid operatiivselt 8. polgu I pataljoni ülemale, millise olukorraga kõik ka nõustusid. „Raskesti usutav lugu, et kõrgemate ülemate poolt kellegi alluvusse antud allüksused omapead

Vaenlase poolt purustatud Lehtse raudteesilla parandamine jaanuaris 1919. a. Sillal (valges mütsis) kapten A. Irv.

alistuvad kellegi juurdetuli ja noorema ülema käsu alla. Sääraseks sammuks peaks olema sundivaid erilisi eriolusid mida aga siin ei näi olevat. Kes need kõik olid, kes nõustusid?

Sama lk. lõpul: „Veel enne kui teisejõrgu roodud (12/1. polk ja -/6. polk) alustasid liikumist, kostis soost venelaste „hurraa“. Teisejõrgu roodud valgusid kiiresti automaatrelvade kaitsva rinde taha tagasi. Ja teisejõrgu roodud ju ei alustanudki veel liikumist.“ Aga kuhu jäid esijõrgu roodud? Roodude paikumise kirjeldus pealetungi alguks lk. 193 ei ole ka kooskõlas teiste lahingust osavõtnud ülemate kirjeldusega; õige on vaid see, et 6. polgu roodud olid asetuse paremal tiival.

Samal lk: „...minul tuli võtta juhtimine parema tiiva üle oma kätte.“ Kordub jälle sama lugu nagu varem, et juhtimine oli nagu maast võtta, kes aga soovis.

Ebausutav on ka: „Rooduülemad kutsuti kokku ja kildeti heaks minu poolt esitatud rünnakuplaan...“ See on ajal, mil oma pataljoni ülem on

kohal ja juhib tegevust, roodud on laiali hargnenud ja tihedas kontaktis vastasega. Tekib ka küsimus, kes juhtis tol ajal kuulip.-roodu tegevust ja kus olid kõik rk.rk., või nende enamik? Võõrastavana tundub ka autori kirjeldus paljulaide tud 6. polgu roodude rünnakust tema enese juhtimisel olematu vaenlase vastu.

Oma artikli lõpupoole näib autor jälle juhtivat terve 8. polgu I pataljoni tegevust, olgugi et poole sõnagagi pole mainitud kuhu oli jäänud või läinud pataljoniülem kapten Tomingas.

Millega on siis kõnealune kirjutis õieti täiendanud minu varemilmunud artiklit? Vast ainult sellega, et 8. polgu I pataljoni juhtis tema liikumisel Narvast Samokrassi pataljoni ülema asemel kuulipild. komando ülem K. Kerberg, kuni esimese kokkupõrkeni vastasega Kõrgesoo põhjaserval. See oleks ka kõik. Kuid sellegi asjaolu lõplikuks tõendamiseks vajaksime veel vähemalt ühegi kusa gililt teisalt tuleva kinnituse.

Kilde Sõjakooli esimesest lennust.

Oli aprill 1919. Aeg oli tulvil pinevaid heitlusi kodumaa vabaduse eest, kus iga sõdur eten das tähtsat osa, seda enam aga iga ohvitser.

Seepärast oli südames nagu veidi segane tunne, kui 14-daks aprilliks meid saadeti väe osast Sõjakooli Tallinna, et valmistuda ohvitseriks. Teadsime kõik, millist endaohverdämist ja julgust näitasid üles meie ülemad, ning seepärast tekkis igapähe l nagu kartus, kas ta suudab olla vääriline sellele kõrgele kutsule.

Tegelik elu ei lasknud aga palju mõtiskleda. Saabunud Sõjakooli, Tehnika tänavale, ning annud ära ametliku raporti, läks kõik nagu „lepase reega“.

Kokkutulnute rüetus pakkus esialgul väga kirevat pilti. Siin oli näha vene „furažkasid“ ja „papahhasid“, soomlastele järeleaimatud valgeid mütsi, sinise kandiga ja valgete triipudega ja igasugu teisi peakatteid, ka vene junkrukooli mütsi, junkruõlakutega sineleid, lambanahkseid kasukaid, igasugu jalanõusid, soomusrongide ja teiste väeosade varuka- ja mütsimärke. Oli kirev ja elurõõmus üliõpilaste seltskond, kuhu olid eksinud ka mõned vanemad mehed.

Uued hallikad ja pruunikad frentšid, kiivrid ja „tankid“ muutsid selle kireva seltskonna õige pea ühtlaseks kadettide pereks. Kui meie peagi selles ühtlases rüetuses, hästi joondunud ja püstitikke hästi püsti hoides sooritasime ringkäike linna, siis olid isegi Eestile vaenulikud elemendid üllatunud Eesti väes valitsevast distsipliinist

ja ühtlusest. Ühtlasi kasvas see rahvas usku ja lootust meie vägede võimeisse. Et püsse hästi tarvilikul ja ühtlasel kõrgusel hoida, õmblesid mitmed frentši külge haagikese, kuhu matkal kinnitati püssirihma rõngas, mistõttu isegi nõrgemad sooritasid ülesande hülgavalt. Kõige noolimana käes aga teiste ees kadett Meister, kes virtuooslikult põristas trummi ja ei loobunud kandmast kollaseid säärikuid. Järsk surm röövis selle elurõõmsa seltsilise aga ootamatult õige pea.

Kooli tulekul võttis kõiki vastu äärmiselt sõbralik õhkkond. Kooli ülem polk. Simon, adjutant leitn. Siiak, patarei ülem kapten Kool ühes ltn. Terrasega, rooduülem kapt. Jakobsen, leitn. Freiberg ja teised olid algusest peale kadettidele mitte ükski ülemusteks vaid ka vastutulelikkudeks kaaslasiks. Eriti aga oskas kooli ülem võita kõikide poolehoidu oma delikaatsusega.

Kord kaebas ühe naabruses asetseva maja peremees, et kadetid olevat käinud tema aiast õunte vargil. Polk. Simon kutsus kadetid kokku ja küsis kas keegi on teinud seda. Ei, keegi polnud käinud. Ja kooli ülem tõmbas joone liivale ning ütles, et kui tema on tõmmanud joone, siis „minu kadetid sealt üle ei astu“. Kooli au oli päästetud ja tulemusena ükski ei sõendanud ka edaspidi selliste väikeste patukestega tekitada pahameelt kooli ülemale.

Algul oli õppus kõigile ühine, peamiselt riivõppus. Küll siis oli sagimist kogu hoovil, kui

ligi kolmesada „noort“, kes harjunud liinil vabadusega, hakati „drillima“. Neist, kel vene ajal jäänud pooleli sõjakool, said peamiselt portupei-kadetid, ja need juba oskasid ka „kemandada“. Kuid vana veterani, jaoülema Truu hää l trumpas kõik nad üle, kui ta kordas: „üks, kaks, kolm“ ja seejuures „üks“ kõlas venepäraselt.

Oli üldse tõsine mees see Truu, kes nalja ei mõistnud. Kord söögisaalis olles kutsuti ta välja. Keegi tegi märkuse, et mine ruttu, naisedlapsed ootavad. Mõödudes viimasest, andis T. talle kiivriga tugeva müksu. Pärast leppisid siis ära ja said suurteks sõpradeks. Rohkem selliseid tülisid ka ei juhtunud.

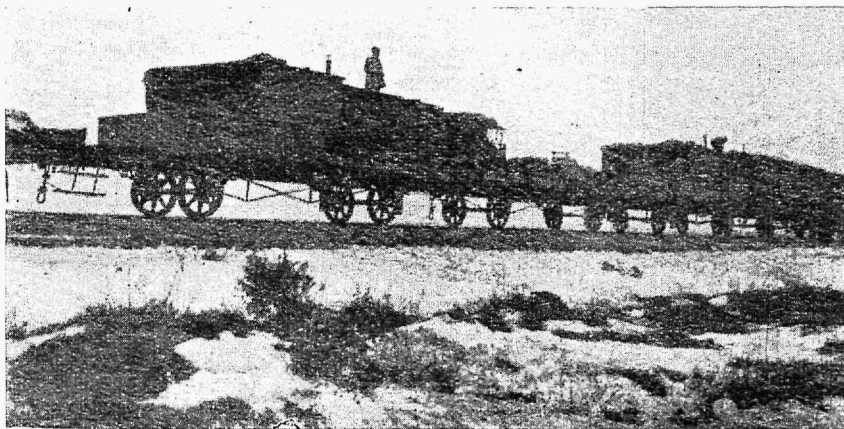
Varsti jaotati kadetid väeliikide järele. Olles kuulnud, et need kel oma hobune kaasas, pääsevad ratsaväkke, olidki Pärnumaa poistel Lasn'al ja Ollino'l oma hobused võetud ligi. Kuid vaid esimene mainituist võeti vastu ratsaväe klassi.

Suurtüükivägi ja ratsavägi — patarei ja eskadron — jäid elama maneežihoonesse, jalavägi peahoonesse, kus asusid ka klassitoad. Igal kadetil oli tarvitada voodi juures taburett ja väike kapike riiete jaoks.

Hommikul oli tavaliselt toiduks must kohvi leivaga, lõunaks praetud heeringas kartulite ja jahukastega ning supp, mida hakati kutsuma „tpruu - tpruu supiks“ temas leiduvate sitkete lihatükikeste pärast. Paljud neid lihatükikesi ei söönud. Avalikult küll toidu pärast ei nurisetud kuid meeleolu rikkus see süski. Kahtlustati kokasid. Kord tungisid mõned ettevõtlikud kadetid öösel läbi akna kööki ning leidsid praeahjus uhke prae, mida kokad kadettide toidust pannud kõrvale. Sõid selle ära ja naersid, kui kokad teisel päeval olid üksteise peale pahased ja kahtlustasid üksteist.

Algul tuli ette isegi näljatunde kustutuseks leivaportsjoni ülelöömisi üksteise tagant, kuid see nähe kadus peagi.

Laupäeva õhtul lasti linna kõik kes polnud toimkonnas ja kes suutsid hüpata pikuti üle kurnis pika puki. Sellise linnalüha sooritamisega oli mõngi päris hädas, suuremal osal läks see aga libedasti. Mõned roomasid pooleti kõhuli üle puki, kuid linna pidi saama. Kes selle eksami paar korda hästi läbi teinud, sellelt hiljem seda enam ei nõutud. Üldse oli aga koolis väga häid võimlejaid, kes sageli pidid oma võimeid demonstree-

Soomusrong nr. 1 (Kapten Irv*) Irboska jaamas esimesel vallutamisel veebruaris 1919. a.

rima, kui mõni kõrgem ülemus tuli vaatama kooli.

Kursuse ohvitseridega oli läbisaamine üldiselt hea. Rooduülem Jakobsen, leitnant Freiberg, patarei ülem kapten Kool ja leitn. Terras, leitn. Rostfeldt ja ka teised olid lahked mehed, ainult paari ohvitseriga oli jalaväe kadettidel tihti ütlemisi ja mõne kohta tehti isegi karrikatuure. Kurjad keeled teadsid kõnelda, et kui jalaväe esimene kursus lõpetas ja sel puhul ohvitseri õhku pilluti kooli aias, et siis õhust allatulekul igat ühte olevat koheldud isemoodi: kellele pandud alla peopesad, kellele aga ka sõrmenukid. Patareis ei olnud vähematki põhjust nuriseda käitumise üle. Isegi portupei-veltveebel ei suutnud rikkuda liig agarusega meeleolu, kuna rõhuv enamus koosnes vanemaist üliõpilasist, ja suudeti alati pidada korda.

Kord oli kuulda nurinat „tankide“ üle. Mõnelgi olid vast jalad tõesti hõõrutud. Kuid kui kindral J. Laidoner, kes sellest oli saanud kuulda, tuli asja järele vaatama ja suures söögisaalis küsis, kel on kaevata saabaste üle, polnud ühtki nurisejat. Kindral aga ei jätnud järele ja palus kadette, kes olevat kaevanud, endast teatada. Poisid kihutasid kadetti T-gi ettepoole, kes pidi olema see patuoinas. Kui aga kindral küsis, kuidas ta nimi, ei saanud kadett sõna suust rohkem kui: Tu-tu-tu-tut-tut-tut... ja sellele järgnes olukorra koomalisuse tõttu rõkkav naer. Asi lõppes hästi, T. sai uued saapad.

Kadett T-kas, distsipliinist suurt just ei hoolinud, kiivrit kandis üleolevalt nina-juurika peal ja püüis ise altkulmu, uurides kust nalja saaks. Ühel päeval kui olime Valdekis laskeharjutusel, tuli meid vaatama üks Jaapani polkovnik. Meil kästi tervitamisel tituleerida jaapanlast polkovnikuks. Ja nii kõlaski meie rivi vastu tervitus „Tervist, härra polkovnik“, kuid seda

ületas T. vali ja venitatud: „Tervist, jaapanlane!“ Vaevu suutsime hoida nueru. Jaapanlane oli tore mees ja seletas, et Jaapan ja Eesti on sarnased. Mõlemad on väiksed riigid, üks peksis Venet idast, teine peksab läänest. Ja keeled on ka ühtemoodi.

Kurjemaid mehi Valdekis oli suurtükiväe ülem kindral Londen, vähemalt vene võtete tarvitamisel. Kord eksis üks suurtükk laskmisel ja L. laskis kogu ahelikul vaatepunkti ja telefonisti vahel edasi anda patareile tuntud vene kolmesõnalise vandumissõna.

Patareist teatati vastu, et on kuulnud seda kolmesõnalist. Kadetidel oli kõneainet jälle pikemaks ajaks. Leitnant Rostfeldt'ile mängis kadett T-as, kellest oli eespool juttu, toreda numbri. Oli parajasti müürustiku loeng klassis, kui R. kutsus kadette vaatama akna juure, kui võrd all hoovis suurtükipargis seisev tunnimees ka müürustiku järele talitab. Pilt oli järgmine. T. oli pargi taga asuva aia ääres parajasti ametis, et paljastatud mõõga otsa torkida aias kasvavasse kurki. Et see leivakõrvane lebas kaunis kaugel, see vaprat tunnimeest ei hüüriinud. Ta upitas end igati ja lõpuks saigi suure žongleerimisega kurgi mõõga otsa. Tõmbas siis selle kui kalli aarde äärmise ettevaatlikkusega enda juurde ja hakkas sama mõõgaga teda koorima.

Sõja meeleolu mõjutas esimest lendu vägagi tugevasti. Tulid teated omaksete, sõprade ja tuttavate surmast, haavataasumistest. Nii sai surma sel ajal ka koolis õppiva N. Sabolotnõi vanem vend.

Tulime parajasti Rannamõisast väsitavalt rännakult ja läksime einelauda kosutust saama, kui meid rabas lehtedes avaldatud teade meie ühe suurima sangari surmast. Sõja meeleolu tõttu mõnedki esimese lennu õpilased läksid tagasi lü-

nile mõned suurtükiväelased astusid jalaväkke, et rutem lõpetada ja linile pääseda.

Jalavägi lõpetas esimesena. Mitmedki lõpetajaist jätsid oma elu Vabadussõjas. Meie jäime veel õppima, kuid aeg tundus nagu pikana. Jalaväe lõpupidu peeti meie ruumes. Maneeži laealune oli ehitatud suurte kuusepuuokstest rippuvate lintidega. Paari päeva järele hakkas neist alla sadama okkaid. Veel paar päeva kannatasime. Siis haaras keegi „tundmata“ kadett mõõga ja hakkas neid „krantsisid“ purustama. See oli märguandmine üldiseks mõõkadega vehklemiseks ja paari minuti pärast olid voodid üleni risuga kaetud. Õnneks oli veltveebel linnas. Otsustati talle teha üks „nali“. Koguti lahtised okkad kokku ja tehti ta ase neist üles, lina ilusasti peale. Siis toodi naabruses asuva raudteemaja aiast suur ümarikuks tahatud kivimuna ja veeretati voodi alla. Oli hilja, kui veltveebel tuli, okste otsa heitis ja siis kiruma pistis.

On kaunis raske olla omasugustele ülemuseks, nagu seda sai tunda meie veltveebelgi. Pead oskama tõtt ja nalja. Kord lõunaajal kutsus veltveebel mind kaasa suurtüki juure, ta tahtvat materjalosa õppida. Vaidlesin küll vastu, et siis nimelt mina ja et on lõuna aeg, aga siiski läksin kaasa. Tema kohe kompressori keerama. Mina arvasin küll, et parem kui ilka nii julgelt ei keeraks, aga tema oli kindel arvudele, et nii ja nii palju keerdusi või vintisi võib keerata. Aga äkitselt löid kompressori vedrud eest välja ja mehel pool sõrme ära.

Kui patarei kadetid said ametliku aukõrgenduse allohvitserideks, korraldati öösel suur paraad: särgiväel, kannustes, mõõkadega. Kõige ees väike Kivistik ülemusena, taga pikk Oss adjutantina. Kõik hanireas. Käidi läbi kõik kooliruumid, kuhu sisse pääses. Pärast paraadi peeti vastavaid kõnesid...

Põhjaarmeeelased siirdumas Narvast N.-Venesse 1920. aastal. Kuni piirini konvoeerisid neid meie sõdurid.

Jalaväe rühmadel oli igal magamisruum, peale selle oli majas veel üks vähem ruum, kuhu oli paiknenud üks „kamp“ omaette, üks ühest teine teisest rühmast ja ratsaväe kadett Lasn. Et ühele uuele juuretulejale ruumi teha, nihutati kadett M., kes oli „õigusenõudmisega“, ukse taha elama, öeldes, et ruum on okupeeritud kuulipildurite rühmale. M. kohe paluma, et võetagu ka teda rühma. Jah, võib, aga tuleb anda vanne. Ja nii vanutati kadett M. päris korralikult ära ja kui ruumis mängiti salaja kaarte, pidi „vandeosaline“ välisukse juures vahti pidama, et korrapidaja ohvitser või mõni muu ülemus ei tule peale.

Aeg lendas. Lõpetas eskadron. Enne lõpu-päeva oli eskadroni meestel kõigil peale ühe linnuluba.

Ka meie kätte tuli kord, kui Valdekis laskeksam, Stroomil ratsaeksam ja veel mitmed muud ballistika ja kõrvalainete eksamid antud.

Viimaks ometi paraad ja õlakud peal. Rutasime Kadriorgu, Kontsertaeda, lõpupeole.

Kontsertaia pikkade laudade ääres istus hull noori suurtäikiväe ohvitser. Joodi sinasõprust endiste lähemate kursuse ohvitseridega. Kindral Laidoner õnnitles ja pidas südamliku kõne.

A. V.

Kolm päeva arestis.

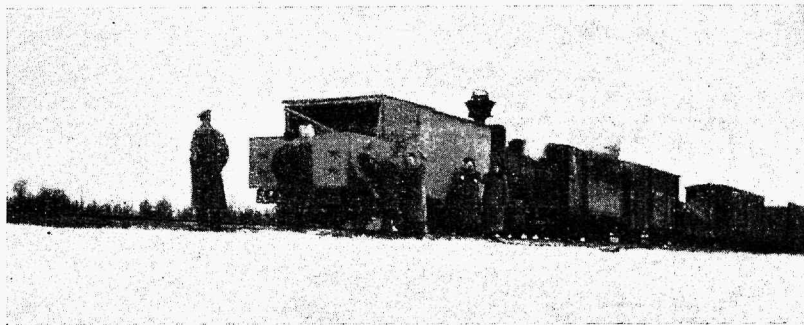
3. jal-polgu rms M. Roopalu (Rosenbaumi) jutustus.

Vabadussõja ajal, criti algpäevil, viibisime meie, harilikud linimehed, iga päev väljas teenistusülesannete täitmisel ja harva oli neid öid, kus vähegi puhata sai. Ei olnud siis öö ega päeva vahet. Kõige raskema une pealt, südaööl, löödi maast lahti ja tuli minna nii mõnigi kord vaenlast tagasi lööma läbi kuuse- ja männitihniku, mis oli ränga lumekoorma all. Seal tuli läbi pugeda, kusjuures krae, taskud, varrukad ja kõik lahtisemad kohad täitsid lumest. Ja sel talvel oli väga sügav lumi just metsades. Seepärast olimegi puruväsinud ning läbi ja läbi märjad, kui oma ülesande täitmisel tagasi jõudsim.

Veebruarikuu teisel poolel 1919. a. asusid 3. jal-polgu I patalj. allüksused Lätimaal Vitsemhoffi (Vijeiems) mõisa ümbruses, lõunapool Koiva jõge.

Ühelt öiselt luurkäigult tagasi tulles juhtus nii, et ruumi, kus pidime ööbima, oli asunud teisi sõdureid ja kõik meie rühma mehed ei mahtunud ühte tuppa. Kuna nooremad mehed hoidusid kokku ja ei tahtnud kaaslastest lahku minna ja kõik nii-kui-nii täiskiilutud tuppa ära ei mahtunud, tuli minul kui vanemal mehel (olin tookord 44-aastane) iseseisvalt ööbimise ase otsida. Läksingi kõrvalasuvasse tuppa, kus samuti mehed magasid põrandal. Seal sain siiski endale asemeks põrandal koha sooja ahju ääres. Sellest ahjust oli mõni tund tagasi leivad välja võetud. Ruumi kitsikuse tõttu heitsin magama vastu ahju külge, peaga ahjusuu poole, kus olid ka värskelt kustutatud söed.

Olles puruväsinud, jäin kohe magama, ei mõelnudki sellele, et süte ving võib halvasti mõjuda tervisele. — Korruga kuulsin öösel suurt lärmi, aga aru ei saanud, mis see tähendab. Sõdurid sagisid mööda tuba ja lärmitsesid kurjasti. Torgiti ühte kui teist maast üles. Ving oli pähe hakanud. Ei saanud ega saanud hulgal ajal aru, mis see lärm ja kõmin õieti tähendab. Ajasin end asemelt kuidagi istukile ja küsisin: „Miks siin pekstakse?“ Viimati taipasin ja kuulsin üsna selgesti, kui mulle käratati: „Kas sina oled vangivaht?“ Nii öeldi ja küsiti mitmelt teiseltki sõjamehelt. Ei lastudki mul, pooluimasel sõjamehel, kaua olla, kui võeti mitme mehe poolt kraest kinni ja küsiti jälle: „Kus on vang?“ Ei saa ega saa aru, mis see jant tähendab. Olnuks pea selge, võib-olla oleksin saanud aru, aga nüüd, näe — mitte ei saa nüüd aru. Sain kaaslastelt õige tublisti raputada, enne kui hakkasin taipama, milles asi seisab. Ja mina ei saanudki õieti aru, mida see kõik pidi tähendama. Raputajad-ülesajajad ei seletanud mulle seda asja põhjalikult ära. Kogu sellest loost selgus mulle vaid nii

Kitsarööpmeline Soomusrong nr. 2 eesliinil.

palju, et pataljoni ülem kapten R. Potter ja rühmaülemad olid käinud öösel väljas ja vangistanud ühe kahtlase mehe. Veltveebel A. oli toonud selge mehe meie tuppa, kus magasime, ja jätnud ta üksi. Mind olla pandud vangis valvama koos rms. Ants Söödoriga. Aga vang, keda pidime valvama, oli põgenenud. Ja mind koos rms. A. Söödoriga süüdistati nüüd vangis põgenemisele kaasaaitamises. Säärast ebaõiget ja segast juttu kuuldes ärritusin ja vihastusin ning ütlesin: „Mina ei tunne sõjaväeteenistuse korda. Olen põllumees, vabatahtlikult adra tagant tulnud kodumaad vaenlasest vabastama. Nii palju aga usun kindlasti, et kui mind pannakse vangis valvama, siis oleksin pidanud mina kui vangivalvur seisma ukse juures ja minu asemel vang.“ Pataljoni ülem ja rühma ülemad läksid kõrvalolevasse tuppa otsust tegema. Sõbrad kogunesid mu ümber ja soovitasid minna andeks paluma. Aga kuidas ma palun andeks, kui ma pole vangis ega korraldajaid näinudki. — Oma mehed võtsid aga mu kinni ja tõukasid patiili tuppa. Nüüd ei saanud ma muud kui sõprade heaksmeeleks ütelda pataljoni ülemale: „Kui võite, siis andke andeks, aga kui ei — siis tehke mis arvate.“ Mu ütelse peale pataljoni ülem seejärele lausus: „Ma annaksin ju küll andeks, kui see pataljoni ausse ei puutuks.“

Ja mind koos rms. A. Söödoriga sõidutati nelja püssimehe saatel Valka. Sõitsime küüthobusel mööda Lätimaa lumist talveteed 3. Jal.-polgu staapi — Valka. Meid viidi polgu ülema kapt. J. Šmidt juurde. — Viimane jättis väga meeldiva, sõbraliku lahingmehe mulje. Teada saanud, et olen polkovnik Rosenbaumi vend, ja ära kuulunud minu seletuse vangistamise põhjuste kohta, imestas kpt. J. Šmidt kõige selle loo üle ja tähendas asjalikult: „Ma tean, et Teil seal liinil on kibe, tuleb öösel ja päeval tihti väljas käia.“ Arvas, et ma liigselt väsinud olin ja ei ärganud üles, kui mind vangivalvuriks määrati. Niiviisi arutledes jõudsin otsusele, et keegi pidi ikkagi olema vangis põgenemises süüdlane. Katsus telefoni teel selles asjas kõnelda pataljoni staabiga, aga ei saanud ühendust. Nii siis jäid karistuse määramisel mõõduandvaks minu ja saatjate seletused. Lõpuks kapt. Šmidt ütles: „Võiks teile määrata 20 päeva aga ma määran 3 päeva aresti, et saaksite sõjaväsimusest vähemalt niigipalju puhata.“ Aga mu kaasvang rms. A. Söödor oli nii õnnelik, et hakkas kohe tänama, veel enne kui ma sain sõna suust. Mina kui aus sõjamees, kes välja tulnud isamaa eest võitlema ja kaalule panema oma elu, ei tahtnud kuidagi vastu võtta säärast häbiplikki — „väsinud sõjamees“. Kui neid sõnu poleks ütelnud meie sõbralik polguülem, ei oleks ma kunagi leppinud selle ütelsega. Nüüd aga tahtmatult andsin järele. Hiljem ma polnudki enam nii pahane, sest sain palju targemaks. Sain esmakordselt elus näha ka tõelist vangistatute elu.

Esmalt pandi meid sõdureist ja eraisikuist täiskõlul .1 musta ja viletsasse kongi. Paari tunni möödudes kutsuti meid välja ja viidi ühte puhasse, valgeks lubjatud tuppa.

Uues toas heitis rms. A. Söödor kohe rahulikult puhkama, kuna mina ei saanud magada. Kõik see suur ülekoorus ärritas mind. Liinil võitlesin nii truult, olles alati esimene, kes välja läks, ja viimane tagasitulejaist. Nüüd aga olin nii suur süüdlane. Niisuguseid mõtteid mõtisklesin vaikselt üksi omaette. Peagi toodi meie juurde ka teisi vange — soomlasi. Nad pidasid endid väga uhkesti üles ega teinud meist väljagi. Nende omavahelisest jutust paistis, et mehed olid väga vihased arreteerimise pärast ja aina vandusid: „Saatana, pergela“, jne. Meid viidi ka välja tööle. Muidugi paljastatud mõõkadega sõdurite valve all. Eriti viimane toiming ei meeldinud mulle. See lõikas südamesse väga valusasti.

Kolme päeva möödudes saime vangist vabaks. Minu halenaljaka 3-päevalise vangipõlve tõelised põhjused selgusid alles 13 aastat hiljem, kui juhuslikult kohtasin Viljandi Rahvaväe Ülema asutises sama 3. Jal.-polgu rms. Jüri Martin'i, kes mulle vangis põgenemisloo saladuse ära seletas. Tema, Jüri Martin, maganud samas toas, kus minagi. Järsku ärganud ta öösel suure kolina ja müra peale üles ja näinud, kui pataljoni ülem kapten R. Potter, veltveebel ja veel teisi sõjamehi väljast tuppa tulnud. Kaasa on nad toonud ühe võõra mehe — vangis. Sissetulijad jätnud vangis ukse juurde seisma. Unustanud valvuri määramata, läinud kõik tagatuppa ja jäänud sinna pikemaks ajaks. Vang vahtinud toas teraselt ringi ja jälginud ka ust, kuhu tema vangistajad sisse astunud. Nihkunud siis kord-korralt uksele lähemale ja korraga litsunud end tagurpidi uksest välja. Nii ta siis järsku kadunudki kui maa alla. Ei ole temagi julgenud lärmis lööma hakata vangis tabamiseks, vaid hiilnud asemelt omaette uudishimulikult, mis nüüd edasi sünnib. Seal tulnudki tagatoast välja veltveebel ja hakanud vangis otsima. Viimast mitte leidis magajate oma sõdurite hulgast, joosnud tagatuppa ja teatanud vangis põgenemisest ka teistele. Pataljoni ülem tulnud ka välja ja hakatud selgitama süüdlast vangis põgenemises.

Veltveebel suures agaruses otsinud mehi, keda tema olevat määranud vangivalvuriks, kuid millise toiminguga ta tegelikult oli unustanud. Torganud siis meestele ribide vahele ja ajanud üles ühte kui teist, keda tembeldada valvuriks, et seega oma nahka ülemuse ees päästa. Jõudnud minuni ja märganud mind raskesti magamas, öelnud, et siin see valvur ongi. Sama saatuse osaliseks sai ka kaassõdur A. Söödor.

Nüüd selgus mulle ka, miks just mina selleks „ohvriks“ langesin, kui olin kuulnud sõbralt tõelise vangis põgenemisloo nii pika rea aastate järele.

P. K.

Kohtla lahingväljadel.

Kapten N. Ducinski jutustus.

1.

„... Ehh, matuška Rossija...“ ohkas meie rooduülem juba mitmendat korda tol õhtul, sirutades säärsaabastes jalgu kaeviku muldpõrandal kaugele välja. Revolutsioon oli hõõgvele ärritanud koduigatsuse sädeme, mida hulk sõjakaastaid oli hoolega tulnud peita unustusetuha alla.

Olime paiknenud nädalaid ja kuid kaitsekraavides Düüna kallastel. Ei mõeldud enam võidu ega koatuseküsimusile, ei rünnakuile ega lahinguile vaid jälgiti päevade veeremist apaatses tuimuses. Vaenlase kaitsekraavides näis valitsevat samane meeleolu. Nii kogu rindel lasus ängistav tuimus. Harva kuuldus kusagilt üksik pauk.

Hakati looma vähemusrahvaste väeosi. Ühel päeval saime meiegi teate — Eesti vajab oma sõdureid! Oma kodumaa eest tulgu võitlema oma pojad!

Jätsime maha Düüna äärsed kaitsekraavid ja sõjasõbrad.

*

1919. a. jaanuari ähmane hallus laotus üle Kohtla väljade, surudes kogu Alutaguse enda niiske kämbla haardesse. Järelerutates kiiruga taganevatele punavägedele keegi meist ei märganudki lahingute õhinas ilmastiku rasket süngust.

Olime Kohtla väljadel sattunud vaenlasega ägedasse võitlusse, mis seekord fikkus kujunema meie kahjuks. Sattudes vaenlase soomusrongi tule alla, mis minutiliseks lõi kõikuma enesekindluse, ei osanud algul seda kirjutada millegi arvele. Ühtlasi aga siiski selgus meile ka, et olime väsinud liinisõdurid.

Väsimuse ja viimaste lahingute pingutuse jälgi võis märgata kõigil nägudel. Lüguti ringi lõuad laskunud kraedele.

Punavägi oli Kohtla alt sunnitud taanduma nagu kõikjalt Venemaa poole. Siin pidime saama väikese puhkuse kuni järgmise hommikuni ja siis uuesti tõttama vaenlase kannul edasi.

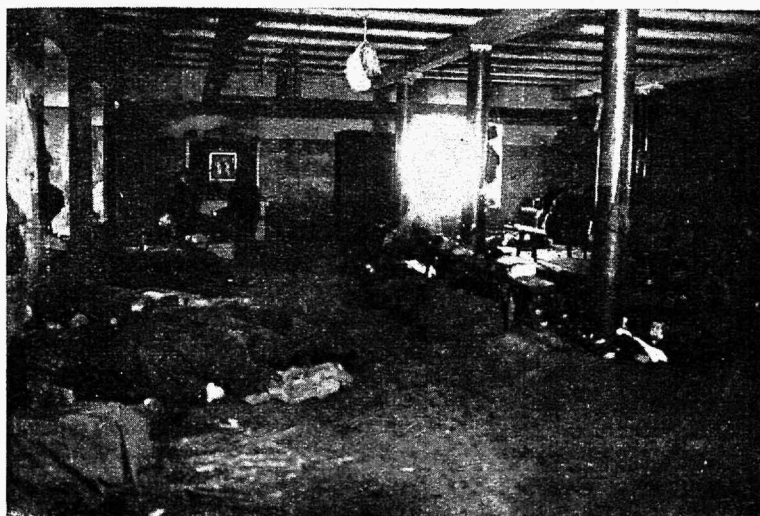
Meie 1. jalaväepolgu 13. rood ja teised osad (ülem staabikapit. L. Krull) olime tõesti ärateeninud mõne puhketunni. Kuid liigväsimus ja külm niis-

kus ei lasknud sellest tekkida mingit rahuldustunnet. Osa roodu mehi oli asunud juba Kohtla kooimajja, osa tammus veel majade vahel. Toidutagavarad polnud ka küllalt täielikud ja see surus omakorda meeste meeli. Kuuldus, et punaväelased olid taandudes ajanud kaasa suure loomakarja, kutsus esile ränku vandesõnu.

Külaelanikud piilusid meid suletud uste ja akende tagant. Vilksatus aknaruudu taga mõni heitunud nägu ja kadus siis jälle kohe. Ei osatud võtta seisukohta, olles teadmatutes kas parajasti kohal olijad on omad mehed või punaväelased. Alles aeg-ajalt hakati avama uksti ja külainimesi tuli sõdurite juurde. Selgus, et külaski polnud leida enam mingeid toidutagavarasid. Olid viinud sealt punaväelased kõik näppusaltuva. Ja mis oli jäetud oma perekondadele näljakustutamiseks, sellest vaigiti. Külamehed viipasid metsapoole — seal olevat siiski sõjameestele midagi, nimelt punaste käest plehkupistnud lehm. Kuuldus tekitas väsinud meestes uut elevust.

Abelikuga rünnati metsa ja mõne aja pärast seisiski ehmunud punakarvaline angler koolimaja õuel.

Videviku laskudes olid mehed söönud ja sedamööda hakkas ka järeleandma lahinguväsimus. Asetuti majadesse ja heinatallidesse niipalju kui lubas ruum.

Põhjaarmeeelaste kasarmus Narvas, kus valitses äärmine mustus, mis suuresti soodustas plekilise soojatõbe levimist nende ridades 1919. a. lõpul.

Plekilisse soojatõppe surnud põhjaarmeelaste laipade kokkukorjamine Siivertsi kalmistul Narvas 1919. a. lõpul. — Vasakul valmiskaevatud ühishaud.

Rooduilem st.-kapt. L. Krull näis mõttes juurdlevat millegi kallal.

Võis olla päris kindel, et ta tegi edasilikumisplaane.

Kohtla jäi järgmisel hommikul seljataha. Puhunud ja tublisti kehakinnitanud meestesse oli tulnud tagasi endine enesekindlus ja ind. Ootusärevil nägudega sammuti lahingkorras mööda põlluvaheteid ja metsaveeri. Kiiresti kadusid kilomeetrid sõdurisaabaste raskelnaelutatud taldade all, rõõmsas meeleolus. Ent vaenlast polnud leida kusagilgi. Ühed väeosad olivat juba eelmisel päeval

taandunud. „Ah, või siis need olid punased,“ vastati külares meie küsimusele, „või mine tea, kes te isegi olete! Et punavägi oli taandunud nii kaugele tundus algul nagu mitteusutavana“.

Maanteel tabasime küüditimehe puruväsinud hobusega, kes vaevu löstis kapju. „Külamehel vist pikk tee seljataga?“

— „Jah, ei jõua, näe, enam hobusega kodukülla,“ ja vanamees äigas seejuures labakindadaga üle näo.

„Kuidas sa ta siis nii ära kihutasid?“

„Eks näe, küüditasin punakomissari tuhatnelja, ikka piits peos. Ära pidi lõppema hobune, kuni ta sai teeäärest talust uue.“

— „Kaugele sa nad jätsid?“

— „Läksid ikka Venemaa poole, ikka Venemaa poole.“ Vanamees viipas käega ja hakkas väsinud hobust sundima minema mööda jääkonaras teed.

Ega punavägi pole ometi viimaks üle Narva jõe sildade pistnud plehku. Siiski, niikaugele polnud nad veel jõudnud ja meie tabasime nad Vaivara mägede all, kus tekkis nendega lahing.

Olime sinnamaani matkanud 50 kilomeetrit vaenlasest tühja vahemaad.

S. B.

Kalevlastega Skangali lahingus.

See oli 21. juuni õhtu, kui kalevlased seisid siinpool Velikaja jõge, Pihkva lähedal, küla nime ei mäleta, puhkusel, kui meile anti käsk kolid kokku panna ja kiires korras marssida Polkovo raudteejaama. Meie, sõdurid, siis veel ei teadnud käsu põhjust, enne kui rongi peal anti teada, et sõidame kurikuulsa ajaloolise vaenlase vastu, kes ähvardab meie vabariiki. Kuigi oli meil kõigil teada, et tuleb tegemist tugeva vastasega, kuid niisugust vaimustust ja ülevat meeleolu pole vist Vabadussõja kestel olnud kalevlastel kunagi, kui tookord. Kogu rongi teel viibimise aja sõdurid laulsid ja olid rõõmsad selle üle, et on saabumas moment, kus saame nendele natukenegi tasuda seda suurt ülekohut, mis eestlastele saanud osaks aastasadade jooksul. Valgast sõitsime läbi öösel ja varahommikul laaditi meid Loode raudteejaama lähedal rongilt maha, heinamaal, mille lähedal asus ka üks küla. Oli ka viimane hetk, sest saime hädavaevalt minna küla vahele, ilma et oleksime saanud endid veel korraldada ja asuda seisu-

kohtadele, kui lähenes Landeswehri suurtükipatarei külale, et patareid küla taha ülesse seada. Nagu pärast küla inimeste juttudest selgus, oli veerand tundi enne kalevlaste kohale jõudmist Landeswehri luure lahkunud külast ja teinud kindlaks, et küla on Eesti vägedest puhas. Sellest siis oligi tingitud nende suur julgus suurtükipatareid kõige ees saata kohale ja seada üles, mille õnnestumise korral oleks Eesti vägede seisukord kujunenud kaunis täbaraks. Meie roodu ülem leitn. M. Müllerstein silmas kõige esiteks Landeswehri patareid ja tegi kohe vastavad korraldused. Ta juhtis veel kord tähelepanu sellele, et on tegemist tugeva vaenlasega, pani südamele mitte kaotada küllma verd, vaenlane viimase võimaluseni lasta ligi, et siis seda tabavam oleks meie tuli. Nii ka sündiski. Meie lasksime Landeswehri läheneda umbes 300 sammu kaugusele ja alles siis kästi avada tuli, mille tagajärjel palju vaenlasi sai haavata ja surma, kuna osa põgenes Skangali mõisa suunas. Meie kätte langes siis (kui ei eksi)

osa moonavoorist ja üks suurtiikk hobusega. Asusime kohe vaenlast tagaajama ja jõudsime vastupanuta Skangali mõisa lähedale mäeseljandikule. Hommikul umbes kell 6 ajal tormasime hurraaga peale ja võisime Skangali mõisa ära, saades sõjasaagiks 2 suurtiikki, kuulipilduja, kaks koormat sõjavarustust, püsse ja muid vähemaid asju. Seejuures meil kaotusi polnud.

Kuid meie ei jõudnud mõisat pidada eneste käes. Landeswehr hakkas meid ägedalt tulistama ja olime sunnitud taanduma sõjasaaki kaasa võttes mõisa lähedal oleva rukkipollu taha mäeseljandikule, kus olid head seisukohad. Siinkohal tuleb meeletuletada kurba vahejuhtumit, mis mõjus meile masendavalt. Nimelt Landeswehrilt võetud suurtiigid olid laetud, ja kui meie neid oma järel vedasime ja hobuseid etterakendama hakkasime,

siis keegi meie meestest läks suurtiiki juurde ja hakkas urgitsema, mille tagajärjel suurtiikk läks lahti ja mürsk surmas meie hulgast 5 meest ja hobuseid. Roodu ülem leitn. Müllerstein sai põrutada.

Varsti asusime kõrvetava päikese leilis pataljoni adjutandi kapten Riisenbergi juhatusel, (nüüd juba manalasse varisenud) uuesti pealetungile. See ei õnnestanud meil aga kahel korral. Alles kolmandal korral Läti patarei toetusel õnnestus meil mõisat jälle võtta oma alla. Landeswehr põgenes paanikas Riia poole. Algas vaenlase jälitamine, kes kohati katsus avaldada vastupanu. 8 km siinpool Riiat, Skragge silla juures jäi ta peatuma, kus veel enne vaherahu tekkis lahing, milles Landeswehr tulistas ka gaasimürskudega, mis Vabadussõjas oli vist esmakordseks juhuseks.

Revolutsiooni sõnadelahinguis.

A. H i n n o m.

Siis algas sõnadelahingute ajajärk. Küll enamiselt meelestatud sõduritega, küll eraisikutega.

Vana-Põltsamaal oli tööline Saamer. Oli fanaatiline kommunisti pooldaja. Kuid tegelikult ei teadnud ta mida kommunism tähendab. Arvan, et oli Põltsamaal vist ainuke inimene, kes oli kommunist idee pärast. Arenematu tüüp, kuid tal ei puudunud kõneand. Ja see „rahvakasude“ eest võitleja liikus igapäev sõdurite seas ja aina laulis laulu kommunistide ja tööliste võimust. Õppusi korraldada oli võimatu. Siis oleksid ka need ustavad sõdurid läinud koju, kes muidu veel viibisid roodus ja tasakaalustasid vahakordi. Et natukenegi Saameri sõnadele panna piiri, istusin kasarmus tundide viisi ja püüdsin ta väiteid ümber lükata. Tema enese juures oli see muidugi võimatu. Fanaatikut ei suuda keegi kõigutada ta usus, olgu see usuline või poliitiline fanatism. Sakslaste tulekut Põltsamaale oli oodata iga moment. Saamer oli jälle nagu harilikult kasarmus.

Jutt sakslastest on ainult parunite ja valgete vale. Mingeid sakslasi pole kusagil, oli ta kõikumata usk. Sõdureid ei uskunud ta ka enam.

Lahkudes kasarmust ütlesin temale: „Saamer, oled küll fanaatiline enamlane, kuid oled kaunis tume. Nüüd ei ole aeg vaidlemiseks. Soovitan, kui ei tahe vangi minna, siis lase siit jalga. Sinul on naine ja väikesed lapsed, nende pärast mine! Iga tund võivad saabuda Saksa okupatsiooniväed siia, kui mitte täna siis homme?”

Need enamluse halvustamise kõnelused ei meeldinud enamlastest sõdureile. Ühel päeval lõuna ajal tuli teenija ja ütles ehmunud näoga, et trobikond sõdureid nõuab mind välja.

Mis kiire asi neil siis on, just alles tulin alt, mõtlesin, aga tõusin siiski üles ning läksin palja peaga, käed püksitaskus, nende juure välja.

Ukse ees oli meest paarkümmend.

„Mis siis nii kiiresti lahti on läinud, kas loss põleb või, ei lase inimest rahulikult lõunatki süüa,” küsisin.

Üks müksas ühte, teine teist ja keegi ei lausunud sõnagi.

„Mida, kurat, teie siis siia tulite ja kutsusite mind siia külmetama kui nüüd kellelgi sõna suust välja ei tule.”

Vaikus.

„Noh!“ hüüdsin kärsitult.

Viimaks keegi tagapoolt ütles:

„Ei tea kas saaks hobust, vaja Vöhma sõita, leib on otsas.”

„Mis! Kari mehi tulevad ühte hobust küsimas!”

„Eino, meil oli veel muidgi kõnelusi,” ütles veel keegi. Petrol vist otsas! Tooge poest!”

Kuuldus veel mõni sõna, mis aga kadus üldise sumina sekka. Hakkas külm ja läksin tagasi. Mehed valgusid pikkamööda laiali.

Toas kuulsin teenijalt, et tulnud mind vahistama või vähemalt minult arupärima. Mul oli raske seda uskuda. Hiljem kuulsin, et see teade oli ikka vastanud tõe. Kuid meestega oli kaasa tulnud ka mitteenamlasi, kes siis minule vajaduse korral oleksid tulnud appi.

Ninamehi oli see asjaolu häirinud, et mul olid käed taskus. Kui käsi taskus, ehk on tal siis ka püstol ja ega või uskuda ehk laseb ka, kui kinni võtma hakkad.

Mittekommunistid ja paar meest, kes minuga teenisid koos eeslinil, olid mind reklameerinud kui kunstniku laskealal, kes risti ei löö ette — ja sel oli teatav mõju neile.

Laskeosavuse kuulsusele pani tipu üks pisike juhus. Kord mõned mehed pidasid harjutuslaskmist õppepapdrunitega. Viibisin ka juures. Kandsin alati kaasas head Jaapani karabiinerit. Eemal puu otsas istus vares, katsetasin kas taban ja tööpoolest tabasin. See juhulik lask kinnitas minu laskeosavust nende silmis. Kui keegi ei söendanud esimesena võtta sõna, kasutasid mitteenamlast seda momenti ja küsisid hobust ja sellega nurjus kogu arupärimine.

Roodul omal hobust ei olnud, vajaduse korral saime mõisadest minu ehk mõne teise ohvitseri kirjalikul nõudmisel.

Peale selle juhuse suuremad ninamehed kadusid roodust. See vahejuhtumine tõendas, et ei või enam usaldada kõiki. Tuli hoolitseda, et kindlamaid mehi veel rohkem hoida koos. Vähe oli inimesi, kes teadsid täpselt mis kommunism ehk enamlus üldse tähendab ja milliseid sihte ja eesmärke ta taotleb.

*

Põltsamaa põllumeeste saalis oli jälle üks rahvakoosolek. Inimesi oli koos murdu. Ega sarnastel koosolekutel siis õiguse põhimõtteist peetud kinni. Peaasi kui aga „oma“ tahe elluviidi. Paljud siiski ei võinud kannatada alatust. Seal astus üles, et kaitsta oma õigust neiu M. ja ütles:

„Olen alati, õiguse eest olnud väljas, kord kui ma veel gümnaasiumis käisin...“

Rohkem ei saanud ta üldse kõnelda, sest rahva seast karjuti: „Maha! Maha! Või tema tu-

leb siin meile seletama, et ta on gümnaasiumis käinud! Toppige kotti! Visake jökke;“ Tekkis hüigla müra. Et paremini teostada oma plaani, löödi lambid puruks ja koridoris seadsid endid ritta kottitoppijad, kes siis neiu väljudes oleksid ta võtnud kinni ja võib olla ka jökke visanud.

Kuid viimasel õnnestus pimeduses väljuda märkamata. Ja nagu selgus, et kottitoppimist ja jökkeheitmist olid ässitanud just need isikud, keda ka nimetatakse „maasoolaks“, ja kes pealegi veel olid perekonnatuttavad.

Korravalvel

Noil segastel aegadel liikus igasuguseid kahtlasi tüüpe küll üksikult küll jõukudena ja siin ja seal sündis ikka sarnast, millel korraga polnud midagi ühist.

Neile oli tehtud ülesandeks valvata ja ärahoida seesuguseid korratusi.

Kord ühel õhtul kõlistati, et Tartust olevat tulnud jõuk relvastatud mehi Imavere mõisa ja rüüstavat seal, paluti kiiret abi.

Kogusime paarkümmend tublimat meest kokku, istusime regedele koos lipn. Krügeriga ja sõitsime Imavere mõisa.

Lähenedes mõisale, näis seal kõik olevat vaikne. Küll oli näha, et tööliselid liikusid salkadena ja midagi saladuslikku oli nende käigus ja olemuses. Valvet välja jättes astusime majja; selgus, et tõesti Tartust oli üks jõuk sõitnud kohale, kuid mitte just päris röövimise otstarvel, vaid mõisat „ülevõtma“.

Ka selle ülevõtmise juhiks olevat olnud Triipus. Mõisas olla tööliselid kokkukäsatatud ja lastud valida komitee. Sisesõitnud „ülevõtjad“ aga nõudnud esmajoonel mõisa kassa ja aida võtmete üleandmist.

Mõisaomanikul v. Pistohlkors'ile perekonnaga määratud elamiseks paar tuba ja töölise moo-

2. suurtükiväe-polgu 3. patarei positsioonil Henseli juures märtsis 1919. a.

nanorm. Relvade väljaandmine oli esimene nõue. Kuna ülevõtjad olid relvastatud, siis alustuti.

Ülevõtjate esimene ja kõige lähtsam korraldus oli, vili saadetagu, mis üle moonakate saamatajäänud vilja ja üle seemne, Petrogradi, kus suur toiduainete puudus.

See korraldus ei meeldinud aga tööliste põrmugi, see tähendas nende leiva ärasaatomist, kuna nende aastanorm oli ammugi käes. Ja võib olla hellitasid nad ka lootust, et uue enamlike võimu süvenemisel nemad ise saavad selle peremeheks.

Töölised ei olnud sellest ülevõtmisest ka kuigi vaimustatud. See sündis neile tundmatute isikute relvade surve. Komiteesse ka see tõttu valiti mõisaomanikule ustavamad töölised. Kassas aga ei „juhtunud“ raha olema kuigi palju, pealegi oli valitseja sel korral ära.

Ülevõtjad olid just enne meie tulekut peale paari mehe lahkunud, ja lubanud minna ka vallamaja ülevõtma.

Ülevõtjad ei olnud just eriti viisakad ja lahked mõisaomaniku vastu. Teda oli isegi nii kaugele viidud, et pidi kirjaliku tõendise andma, et ta tunnustab Nõukogude valitsust. Sarnast allkirja ei anna balti mõisnik kergelt.

Vallamaja jäi meie tuleku tõttu ülevõtmata. Ülevõtjad, kuulda saades, et meie mingeid vägivaldtegesid ei luba ja kartes jõuga vahelesegamist, kadusid teadmata kuhu.

Ülevõtjad, kellest paar mees pidid korraldama vilja evakueerimist ja uue korra kohaselt mõisat juhtima, tundsid endid täieõigusliste peremeestena; oli korraldatud uhke peolaud, mida nüüd kasutasime meie, et hüva roog mitte ei läheks kaotsi, sest vallamajast ja ülevõtjad ei tulnud enam tagasi.

Uutele mõisajuhtidele tehti selgeks, et ei ole kellegi mõistlik tegu Eestist vilja Petrogradi saata, kuna meil ei ole kuigisuuri tagavarasid, meil endil linnad vajavad toitu.

Kui nad juhtisid tähelepanu enamlaste valitsuse korraldusele, siis vastasime, et see ei ole Eesti kohta maksev, see käib Venemaa kohta, Eestil on oma seaduslik omavalitsus Maapäeva Vanematenõukogu näol ja kui seal tuleb korraldus vili ära saata, siis on see õiglane ja täide-takse.

„Teie väidate, et see on rahva varandus, aga miks tahate selle rahva varanduse siis ära viia

Kitsarööpmeline Soomusrong nr. 1 jaanuaris 1919. a.

ja rahva nälga jätta? Ütlesime ju, et ka meie linnades valitseb toiduainete pöud!“

„Meie ei luba mingeid ebaseaduslikke tehinguid, ei taludes ega ka mõisades. Abistame igatüht nii eestlast kui ka sakslast...!“

Teatasime sellest avalikult nii mõisa omanikule kui ka töölistele ja ülevõtjale.

„Tuleb Eesti omavalitsuse poolt korraldus, et mõisad tulevad ülevõtta, siis see ka sünnib. Sarnane toiming on meie seesmine asi, mis ei puutu põrmugi Petrogradisse!“

Eesti sõjaväelaste kongress on pealegi nõudnud täielikku Eesti iseseisvust ja seda deklareerinud, seepärast tuleb Vene valitsuse korraldustele vaadata kui ebaseaduslikkudele korraldustele!“

Nii jäi mõnigi vilja ja liha saadetis Petrogradi saatmata.

Viljandis polgu ülemale polk. Untile vahejuhtumist ette kandes, tähendas viimane:

„Vägivalda ja röövimisi meie peame katsuma ärahoida ja likvideerida, kuid olukord on sarnane, et on raske arusaada, kus lõpeb õiguslik kord ja algab vägivald. Venemaal on enamlasted võimul ja on annud ülevõtmiseks vastavad määrused välja!“

Seega on neil oma jagu õigustki. Tulevikus, kus kusagilgi veel sünnib mõisade ülevõtmisi, siis ärge ilma minu nõusolekuta vahele segage. Ülevõtjad on ju eestlased, enamasti mõisa mehed, kes saavad etteotsa, varandused jäävad ju siis, võib olla, et ehk natukene ka libisebki minema, see on paratamatu! Eks siis edaspidi näe, kuis need asjad kujunevad. Nagu tähendasin teatav seaduslik alus ju nende komiteede loomisel on. Vahelesegamisega aga tõmbame enamlaste tähelepanu endile ja siis hakkavad

naid melle veel rohkem tüli tegema, võivad polgu täielikult laiali saata või üle võtta!“

„Saan aru, hra polkovnik!“

Tekkis päevakorrale küsimus, kas ei ole saabunud aeg enamlastelt võimu üle võtta?

Veebruarikuu 1918. a. esimesel poolel oli Viljandis 2. Eesti polgu ohvitseride üldkoosolek.

Peamiseks kõneluseks oli enamlise võimu ja vahekordade küsimus. — Kuid mingit nõu ei teatud anda. Oli kuulda vaid kurtmisi...

Siis tegi polguülema abi polk. V. Puskar ettepaneku, kas ei ole saabunud aeg, kus tuleks Viljandis eesti kommunistidelt relvad võtta ära ja nende võim kukutada.

Ta tähendas, et ohvitseri on siin koos arvukas kogu, pealegi on sõdurite seas ka kindlaid mehi, kes tulevad kaasa. Ülevõtmine ei sünnita erilisi raskusi. On kuulda, et sakslased pea tulevad siia, siis oleks palju soodsam meile, kui enamlaste võim kukutatud. Sakslasil kaoks siin võimatus ja alus hakata mängima täievolist peremeest.

Polgu ülem asus väljaastumise kohta eitavale seisukohale. Ta ei armastanud seda, mis läks harilikust rajast kõrvale.

Polk. Puskar veel kord püüdis kaitsta ja läbisuruda oma otsust, ta pöördus ohvitseride poole küsimusega, mis on nende arvamine.

Minule oli see kava meeltmööda. Pealegi olid enamlaste jandid läinud läilaks; vastasin, et isiklikult pooldan, lubades kõlistada Põltsamaale ja loodetavasti mitte ainult viis, nagu arvas polkovnik, vaid 25—30 julget meest on homme hommikul kohal.

Polgu ülem keelas kategooriliselt ka selle kavatsuse ära.

Valgast vene väeosade appitulek Viljandi eesti enamlastele ei oleks tõenäoliselt ka enam jõudnud teostuda.

Ajad läksid järjest segasemaks. Seda suuremaks aga kasvas enamlaste julgus. Roodus oli raske hoida korda. Alaline näaklemine enamlise elemendi ja mitteenamlaste vahel süvenes. Paljud mehed läksid lihtsalt koju, et vabaneda enamlastest. Nende arvates oli teenistus lihtsalt ajaraiskamine ja logelemine, mida see ka tööpoolest oligi. Oli ka sarnaseid sõdureid, kellest ei teadnud, oli ta valge või punane. Need oli poliitikud, laveerijad, kes ootasid asjade arenemist, et siis näha, kellega ühineda.

Õppusi kui sarnaseid ei olnud enam üldse võimalik teostada. Püssi ikka veel puhastati, sest olid ju enamikus lahingsõdurid, kes püssist oskasid pidada lugu.

Loomulikult, et vahel ka igavus tikkus peale, siis otsiti mõnda ajaviidet, ükskõik missugust, kas või püssiga mängimist, kus juures ka õnnetus ei jäänud tulemata.

Alevis läksid enamlased järjest ülbemaks, paaril korral tulistati juba jõukamaid kodanikke. Ka oli saabunud juhte, nii Uue-Põltsamaa mõisa ühe tööliste poeg, kes madrusena teenis Vene mereväes.

Iseenesest oli see üks intelligentsemaid isikuid kohalikkude enamlaste peres, isegi teatavas mõttes viisakas, arusaaja ja mitte fanaatik. Eraviisil vesteldes temaga sai hästi läbi.

Mõisa võeti tööliste poolt üle. Saalis peeti tööliste üldkoosolek. See oli üks huvitavamaid. Mõisa omanikuks oli v. Lilienfeldt, kes vahepeal läinud pakk, kunstiarvustaja inimene. Oli siiski ka saal ilus: parkettpõrand, stiilne mööbel, raidkujud jne.

Vaevalt oli keegi töölistest varem kunagi sinna saanud heita pilku, kui nüüd aga avanes võimatus, siis tormas igaüks sinna, mitte üksnes oma mõisa töölistel, vaid ka alevist ja tont teab kust veel.

Kuna mind huvitas see koosolek, siis läksin ka rahvamassiga kaasa.

Inimesi tuli lumiste pastelidega ja rautatud saabastega. Varsti oli põrand porine kui kõige viletsam kõrtsi põrand. Mõni katsus skulptuure. Kõige rohkem aga said kannatada sohvad, neid kasutati kiikadena, eriti agarad olid naised õõtsuma.

„Juhan, tule vaata kui pehme see sinder on! Tule kiigu ka!“

Mees, nagu pool vastutahtmist läheb, sest mehel justkui ei oleks nagu sünnis kiikuda, kuid kiusatus ei anna järgi. Veidike ennast kõigutunud hõikab:

„No mis neil kuraditel siin oli viga õõtsuda, kui meie pidime neile sunnikuile tööd murdma! Nüüd on sellel lõpp!“

Trobikond poisse ja tüdrukuid oli endile leidnud sobiva istepaiga tiibklaveri kaanel ja nõudsid klaverivõtit, et saaks lüüa tantsu, muret tegi vaid mängija küsimus. Ka sellele leiti peagi lahendus. Alevis pidi olema!

Samas ilmus madrus ja nende kõige suuremaks imestuseks ja meelepahaks kihutas nad klaveri kaanelt maha, ega varandust ei tohtivat lõhkuda — see ju nüüd meie üldine vara!

Saal oli ääritud maani suitsuga ja kui algas mõisa asjade arutamine, siis väljusin.

Kuna minu tuba oli aga just saali kohal ja laiad ukсед võimaldasid minul kuulda, mis seal kõneldi.

Järsku kuulen nimetavat oma nime ja ka ähvardusi, mind tehti töörahva vaenlaseks. Oli nagu tuttav hää. Et teada saada, läksin tagasi. Jõudnud saali uksele, kuulsin kuidas mind ja teisi ohvitseri lubati peatselt vahistada.

Rääkija on madrus.

Seal märgati, et olin tulnud saali, algas kõhatamine ja seal märkas mind ka madrus.

Ootasin nüüd suure huviga, mis saab edasi. Olin ju pea nende keskel, ei olnud midagi lihtsamat, kui mind vahistada.

Kuid oma suurimaks üllatuseks kuulsin, kui see meie ähvarduse ja vahistamise jutt lõppes nagu noaga lõigatult ning madrus tegi ettepaneku komitee liikmete kandidaate üles seada.

Märkasin, et niisama üllatatud olid ka osa koosviibijaid selle järsu ülemineku puhul.

Järgmisel hommikul, kui veel magasime, kuulsime ukse taga kobinat ja rääkimist.

Vist tulevad ehk vahistama, käis mõte peast läbi. Tulgu! Ega see esimene kord ei ole, kus enamlastega selle üle oleme purenenud, sest ka eesliinil ja Võnnus tuli selliseid asju ette. Uks

ja on, siis pöörduge otsekohe minu poole. Kõik saab täidetud. Ka korterisse jäete edasi. Ehkki mõned ihkasiid ülekolida härberisse. Ütlesin, et ei ole võimalik, Teie elate sees ja ega see ka ei lähe, et iga moonakas tuleb siia elama.“

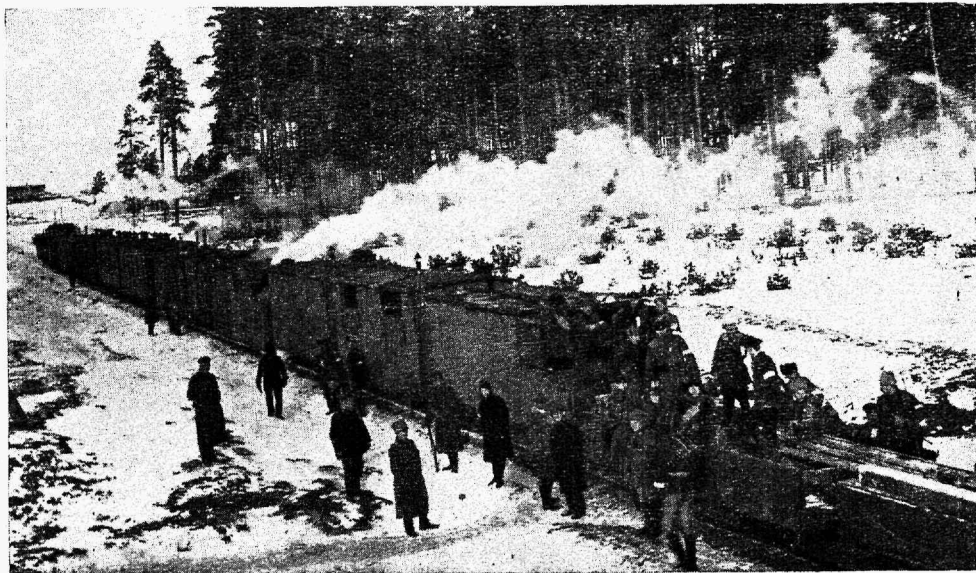
Ka toiduga varustamine sünnib samadel alustel nagu senini. Tegin juba vastava korralduse perenaisele.

See oleks siis kõik, mis tahtsin teile ütelda!“ lõpetas madrus oma kõneluse ja tahtis väljuda.

„Mina sooviksin Teile ka omalt poolt paar küsimust esitada,“ ütlesin.

Mees jäi seisma ja küsis.

„Mida siis?“

Kitsarööpmeline Soomusrong nr. 2 Valga lähedal veebruaris 1919. a.

avanes ja madrus tuli sisse, temaga kaasas ka veel üks mees.

„Ah, magate alles, ma koputasin esimese toa uksele ja kuulsin sees kõnelust ja astusin sisse! Vabandage, et Teid eksitasin, tulen veidi hiljem!“ seletas ta viisakalt.

Raske oli uskuda, et üks ja sama mees võib niiviisakalt kõnelda. Öhtune koosolek aga kubes lausa vängetest sõnadest, neetud vereimejate ja hallparunite ning teiste aadressil.

Hiljem tuli ta uuesti ja algas kõnelust:

„Päris häda on selle mõisa rahvaga. Ei või teisi lastagi ruumidesse, siis on kohe nagu elajad sees olnud. Sohvariided, tont teab, millega määratud, põrandaist ei maksa kõneldagi. Ja mis veel kõige hullem, laudlinadest on mõned ära varastatud! Tulin Teile teatama, et mõisa juhtijaiks on nüüd komitee. Valitsejail ei ole enam otsustamise õigust. Kui Teil midagi va-

„Eile koosolekul kuulsin läbi selle ukse ja hiljem ka saalis, et meist mõnitavalt ja ähvardavalt kõneldi. Isegi oli juttu arreteerimisest? Mida Teie sarnase kõne peale ütlete?“

See küsimus oli silmnähtavalt mehele vastumeelt.

„Ah, mitte kõike võtta tõena, mis koosolekul räägitakse. See oli neile!“ ja mees vihjas käega õuele, kus töölisel askeldasid. Ega Teie ei või minu käitumise üle kaevata. Kui oleks minul tõsi taga olnud, siis, uskuge, ma oleks eile õhtul teinud katsetki. Tulite liiga ettevaatamatult rahva keskele!“ ütles ta poolnoomivalt. Ta oli siiski küllaltki taibukas arvestama olukorra paremust oma kasuks.

„Teadsin küll,“ jätkas ta, et selle tööliste hulgaga ei oleks see ka läbiviidav olnud. Üks lask revolverist, näiteks minu pihta, kui ma oleksin käskinud teid kinni võtta, oleks selle karja

vaos hoidnud. Iseasi kui Teie oleks kõhelnud ja siis tulistanud neid, aga mitte mind.“

Minul tuli nüüd omakorda imestuda; esiteks sarnase avameelsuse ja õige olukorra hindamise üle.

Oli minul ju tõesti püstol laskevalmis taskus ja käsi pidemel.

Ka ei tunginud ma rahvamurdu, vaid jätsin omale vaba ruumi ja jälgisin just madrust, sest kartsin teda haaravat relva, kui vahistamise katse aset leiaks.

Siis oleks lahendus seisnud selles, kumb kiirem ja osavam.

„Olge päris kindel, mina ei tule ega soodusta ka teisi kohalikke enamlasi teie arreteerimisel.

Iseasi kui tulevad mujalt ja kelle võim on suurem.“

Peab ütlema, et see oli vist ainuke „ideeline enamlane“, nagu ta ennast ise nimetas.

Ka algul, kui ta sinna ilmus, pärisin teateid tema üle. Siis ta tõi oma dokumendid ja ütles:

„Mina ei ole väejooksik, olen puhkusel.“

Ja see osutus õigeks, sest väejooks ei olnud mingi erakorraline nähtus, seda oli külluses. Erakorraline oli, et ta oli ametlikul puhkusel. Peale puhkeaja lõppu lubas jälle minna tagasi.

Ta ei saanudki oma puhkust veeta lõpuni. Tuli enne põgeneda Saksa okupatsioonivägede eest.

Ilkinos veebruaris 1919.

Kapten N. Dučinski jutustus.

Priskest Ilkinoni 1. jalaväepolgu 13. rood on tagasitulnud punavägede kannul. Pikk rida lahinguid, surnuid ja haavatuid mehi, vabaduseigatsusega südames on jäänud maha. Ent meie kanname veel relvi, lastes kõlada eesti sõdurilaulul.

Sedapuhku on meie sihtpunktiks Ilkino. Eelmisel päeval on selle vallutanud 16. rood ja kohe taandunud, häiritud vastase ootamatust pealetungist ja ülevõimust.

Isurlaste küla õlgatused paistavad metsaserval, kust tulevad lüüa punaväelased välja. Lahing on äge, kuid lühike ja meid on jäänud järele ainult 23-meheline salk, kui asume küla lõhutud ning kuulidest läbi puuritud majadesse. Hirmunult jäädakse surmaähmas vaikselt ootama, kas viiakse kedagi mahalaskmisele, kas sunnitakse püstitääkidega väljatooma viimane leivapala või ehk purustakse veel seegi, mis säilinud kuulidest ja taandujaist.

See kohapealsete tumm hirm on masendav nüüd tagantjärele. Tegelikult tolkorral üleelades noid päevi, oldi tuim kõige vastu.

Valvepostid pannakse välja. Pea kõik meie väike salk kulub valvepostideks ja enda juurde jääb ainult kolm meest, kellega asume küla keskuses suuremasse majja, mis kuulub külavanemale.

Julgemaks muutuvad isurlased, nähes, et püsime üsna rahulikkudena ega kavatse kurja. Nad tulevad küsima üht-teist, kes meie õieti oleme ja kuidas meie nüüd ainult neljakesi jäänud valvama küla. Vastan, et meid on ikka rohkem, muist aga on väljas valvel. Vana külavanem vangutab pead ja teeb pühaku ees rinnale ristimärgi. „Vähe teid ikkagi on, pojukesed, vähe“, lausub ta.

Kolm väsinud sõdurit tukkuvad püsside najal suure veneahju laia suu ees, mida polnud kõetud vist küll hulk päevi. Kuid vaitluliselt otsiti selle lähedust ja võibolla tund-

Ühe Vene surmapataljoni rünnak Maailmasõjas Põhja (Riia) rindel 1917. a. hillskevadel.

sid mehed soojagi ainult igatsusest selle järele, küürutades külma ahjusuu ees. Kõrvalt seinatagant kostub kanade uniseid hääliitsusi, loomade aeglaseid raskete hammaste krompsatusi ja inimeste sosinat, kes meile ruumi andes on läinud üle loomade poolele kaasüüriks.

Toetun samuti püssirauale, kindla kavatsusega end ärkvel hoida lõuale pisut tuge otsides. Kogu rindeulatusest ei kostu püssipauke ega nähtu tulesähvatusi. Äkki on tulnud paus.

Olen vist jäänud siiski tukkuma pühaku palge ees. Ehmun üles ägedast „hurraast“, mis kostub justkui maja õueaia tagant. Pealetung on ootamata ja õnnestunud korraldatud. Nagu maa-alt kerkinud, on punaväelasi küla täis, et hädavaevalt saame hüpata

Külavanem mõõdab meid jälle oma läbipaistva pilguga kui asume ta majja hetkeks puhkama. Ärgu ma jäägu siia jälle nii väheste meestega. Eila torgitud terve maja, kõrvalhooned ja õuenurgadki püssitääkidega läbi ja siis võetud teda pihtide vahele — kus olevat see mees, kes tuli külala oma meestega, siin majas peab ta olema. Tema pääsenud ainult suuri vaevu, kinnitades kõigi pühakute nimel, et seal pole olnud kedagi ega ka ole.

Kuid meie jääme ja vaatame hoolega väljasäetud valvepostidele; rünnatakse meid jälle sealt, kust seda kõige vähem võis oodata. Kuule oleks sadanud nagu majadest, pööninguakendest või hoonete nurkade tagant, kus vaenlast nagu poleks pidanud olema.

Meie kaevikuid Voltvetis 1918 a. lõpul.

välja ja aiaäärest kaduda pimedusse. On veel kuulda, kuidas ründajad rüüselvad sisse maja teisepoolsest uksest ja samal momendil paugatades lüüakse avali esiuks ja enamlaste sõdurid valguvad majatrepilt alla, õuele laiali kui paisu alt pääsenud vool. On kuulda nende juhi sõimuvalangut, millest võib arvata, et ta on sama kindel meie tabamises, nagu seisaksime juba püsitorude ees.

Jääbki arusaamatuks, kuidas punaväelased, kes viimastel sõjanädalatel võitlesid halvasti ja innutatult ning pikemata jätsid maha külad, tulid toime sellise julge rünnakuga. Järgmisel päeval, kui küla uuesti ära võtame, ei ole neil kaugeltki enam seda osavust ja julgust. Kas peitus see ainult ööpimeduses?

Ja jälle tuleb taanduda külast välja.

Seades vaid kohale valvepostid ja asudes ootama, vaenlane langes kaela äkki ja jõuliselt. Teab, kust hakkas tulema kuule, ilma et postilolijad oleks teadnud midagi kahtlast. See oli mõistmatu, kust need tulid.

Küla vallutamiskord on jälle meie käes; külavanem, kelle maja seinad veel hädavaevalt püsivad püsti, kutsub mu kõrvale.

„Mis siin mõelda,“ küsin.

„Te käite edasi-tagasi ja kulutate püssirohtu.“

„Seda vast ikka jätkub nii kauaks kuni siin pärisperemeesteks saame.“

„Tea ühtigi. Eks vaadake, kust need kuulid õige tulevad.“

Korraga taipan —

„Äraandja.“

Vanamees lööb pilgu alla ja noogutab. Nii ongi selgitatud need punaväe ootamatud rünnakud.

Küläs olevat mees, kes varustab koha-pealseid punaste poolehoidjaid relvadega ja laskemoonaga ja kihutab üles meie andma tuld.

Mõned külavanema salajased käeviiped ja meie asume hobustele.

Maja on suletud ja tundub nagu tühi esimesel silmapilgul. Aknaava taga nähtakse midagi vilksatumas ja meie pörutame uksele püssipäradega. Haak lükatakse kolksatades eest. Poisid paiskavad ukse pärani. Tulgu aga lagedale kõik, kes elavad selles majas.

Paar naist ja sünge näoga keskealine mees, kes millegipärast istub väljaminekuku riietatult suletud majas, papahha sügavalt surutud silmadele, mille pikkade ripsmete vahelt möödab meid tige silmapaar.

„Kas teie mind kohe maha lasete?“ küsib ta toast väljumisel.

„Või veel lasta, sind vaja puua,“ pahvatab üks mu sõdureid.

Paikneme nüüd kindlamalt. Järgneb Krasnõi-Lugi ja Sakhonje vallutamine. Karelvlaste Maleva ja 5. jalaväe polgu poolt. Põlev Sakhonje annab sõjafrondi taustal illuminaarse pildi ööpimeduses. Langevad ka Polja ja Nisõi külad. Siis tuleb äpardunud Feodorovka vallutamiskatse 1. veebr.

Oleme vist muutunud liig julgeiks võiduihas ja eneseusalduses. Kaotame hulk mehi ja saadame rooduülesma st.-kapten Krulli haavatuna pealinna haiglasse. Nagu teotantes halvatuina tunneme end algul rooduülemata.

Nii käest kätte käies külamajad muutuvad üha armetumaks.

S. B.

Sõdurijutte.

„Jaan tuleb mesipuuga...“

Äsja on üks küla vaenlase käest ära võetud ja nüüd, et hoida ära ebameeldivaid üllatusi, on meie valvetõke väljas.

Mehed on valvetõkke okastraadiga piiranud ja ajavad nüüd mõnusat juttu.

Korraga tuleb ühel mehel mõte, et küll oleks hea mett-leiba süüa. Kohe on keegi sealtkandi mehi seletamas, et külast väljas on talu, kus peetakse mesipuid; järelikult on seal ka mett küllalt. Aga vaat — see talu on veel punaste käes. Kes on nüüd nii kange mees ja läheb mee järele?

Valvetõkkes on sõdur, nimega Jaan, kes lubab selle kangelas töö korda saata. Ja lähebki — nagu hiir väljub ta valvetõkest.

Teised jäävad ootama. Minutid kaovad. Kaob tundgi ja teine takka järele.

Siis äkki — ilm on vahepeal juba pimenenud — ilmub Jaan tagasi, vedades oma järele mingit ähmast kogu.

„Jaan tuleb mesipuuga?“ hüüavad mehed rõõmsalt.

Jaan tulebki, aga mitte mesipuuga, vaid kuulipildujaga, mis liigub kui kutsikas ohelekkupidi ta järele. Kohe on meeste meeleolu vaigistatud ja kuulipilduja seatakse mõne minuti jooksul üles, sest Vene karu on vahepeal üles ärganud ja tuleb nüüd „mesipuud“ tagasi võtma. Aga „mesipuu“ „lennuauugust“ lendab talle „mesilasi“ nii palju vastu, et ta peab kohe metsa poole tagasi liduma.

„Jaan tuleb mesipuuga“ jäi aga meie meeste seas kauaks ajaks armastatud hüüdsõnaks.

Rauakaubad, värvid, ehitustarbed

R. TEDDER

Tallinn, Liivalaia tän. 31, telefon 455-62

EHITUSMATERJALID:

lubi, tsement, gips, takud, naelad. Ukse- ja aknahinged, aknaklaas kõigis mõõtudes. Katuseplekk tsingitud — Inglise. Värvid, värnits, tsinkvalge ja kõik maalritarbed.

Kättetoimetamine kiire ja korralik.

Hinnad soodsad.

AKTSIASELTS

TARTU PANK

Asutatud 1868. a.

Peapank: Tallinnas
Osakond: Tartus

Toimetab kõiki panga-
operatsioone
sise- ja välismaal

Panga juures Eesti Kinnitus
Aktiaselts „Polaris’e“ peagentuur

JALANÕUDE TÖÖSTUS

Tellimiste ja paranduste vastuvõtmine.

Tallinn, Viru tän. 8—8.

Tallinna karusnaha

parkimise, värvimise ja
puhastamise tööstus

„PARVE“

Tallinn, Liivalaia 84, telefon 447-28

Raua ja tööstustarvete ladu

Müügil: rauatreipingid, puurmasinad, masi-
narihmad, kuul- ja rõngas määrdelaagrid
jne.

F. JÄNES

Tallinn, Maakri 9.

tel. 310-91.

SEISLER & Ko.

Kunstainete presstööstus.

Tallinn, Tartu mnt. 45. Tel. 313-84.

RAMMUL-RAADIO

//

Tallinn, Narva mnt. 10. Telef. 306-75. Telegr.-aadr. „Romo“.

Valmistab tuntud kvaliteet aparate

„STANDARD“, valjuhääldajaid ja igasuguseid üksikosi.

Kõiksugu

mööblit

soodsamate hindadega
ja tingimustel valmistab

MÖÖBLITÖÖSTUS

J. FUKS

Tallinn, E. Aspe tän. 2

Telefon 321-13

Tulge ja veenduge!

A. & P. Miefens

Tallinn, Merepuiestee 15

Telefonid: 305-00, 306-46

Katusetõrvavabrik

„Eestitõrv“

müüb lakk-okaspuu katusetõrwa, mis näitus-
tel hinnatud kuldaurahaga. Meie tõrv ei
jookse maha katuselt kuuma ilmaga ega
pleegi päikese käes, ka talvel külmaga ei
pragune ega kisu lõhki pappi oma sitkuse
tõttu. Kauba eest vastutus.

Asjatundjate juhatusel teeme uusi katuseid,
tõrvame ja parandame. — Maksutingimused
soodsad.

Müürivahe 29, telef. 464-62.

Karusnahakauplus

Jaama tän. 2. Tel. 470-02

Soovitab suures valikus

kodu- ja välismaa
karusnahku